Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jakub Jauernig

Středověký román Robert Ďábel
jako historický pramen

Medieval novel Robert the Devil
as a Historical Source

Praha 2014 Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Úvodem bych chtěl poděkovat Martinu Nejedlému, zejména za jeho pomoc a trpělivost při hledání tématu pro tuto bakalářskou práci. Jsem mu také velmi vděčný za citlivé vedení a podporu v kritických okamžicích během studia pramenů a jejich následného zpracování. Nejen jeho práce je mi velkou inspirací. Za konstruktivní kritiku, bych rád poděkoval také Matouši Jaluškovi. Díky jeho poznámkám a připomínkám jsem dokázal posunout práci dál, než jsem sám čekal.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. července 2014

……..

Abstrakt:

Bakalářská práce *Středověký román Robert Ďábel jako historický pramen* představuje českému prostředí stejnojmenné dílo z přelomu 12. a 13. století, jako jedinečný typ pramene. Jedná se o dílo neznámého autora, který používá motivy rytířského románu, jeho sdělení je duchovnější, než je obvyklé u *chanson de geste.*

Abstract.

Bachelor thesis *Medieval novel Robert the Devil as a Historical Source* shows to the Czech public that this romance from the end of the 12th or the early 13th century can be read as an unique source. The work of an unknown autor uses chivalric motives, but its sacrality exceeds that of the classical *chanson de geste.*

Klíčová slova:

Robert Ďábel, román, středověk, křížová výprava, tajemno

Keywords:

Robert the Devil, novel, middle age, crusade, mystery

Obsah:

1. **Tajemný svět středověkých románů - Úvod…….…….…….6**
2. **Rukopisy a autor díla…….……..…….7**
3. **Představení pramene…….……...8**
4. **Normané a jejich vévodové, možný předobraz Roberta Ďábla……12**
5. **In hoc signo vinces –Obraz kruciáty v románu…….…….19**
6. **Tři světy tajemna…….…...…25**
    - **6.1. Imaginace, tajemno a fantastično…….……25**
    - **6.2. Robert a Merlin……..…….26**
    - **6.3. Strašlivý služebník……..……28**
    - **6.4. Císařská zahrada……..……..31**
7. **Je mu vůbec možné odpustit? –Ďábel, Bůh a svobodná vůle…..…...34**
8. **Mužná popelka – Závěr…….…....39**
9. **Obrazová příloha…….……..40**
10. **Seznam pramenů a odborné literatury…….……..47**

Zkratky:

Z úsporných důvodů jsem se rozhodl zkrátit citování z veršovaného pramene. Zvolil jsem formu, kterou používá editorka románu ve svých pracích. Původní znění textu je zpřístupněno v publikaci: Gaucher, É: *Robert le Diable-édition bilingue publication,traductionprésantion et notes.*, Paris, Honoré Champion, 2006. Naproti každé veršované straně leží přepsaný text v moderní francouzštině opatřený poznámkami. Verše jsou očíslovány po pěticích. Pokud tedy cituji tento pramen, uvádím jej přímo v textu. V závorce je umístěna zkratka verše **v.** a číslo verše.

Na konci práce je uvedena obrazová příloha, na kterou je odkazováno v textu.

1. Tajemný svět středověkých románů –Úvod

„Nejkrásnější a nejhlubší pocit jaký může člověk zažít je poznat tajemno. To je základním principem náboženství, stejně tak jako veškerého seriózního úsilí v umění a ve vědě.“

Albert Einstein

Hlavním cílem této práce je využití středověkého románu *Robert Ďábel* jakožto historického pramene. Mojí snahou je zjistit, pro jaké prostředí toto dílo vzniklo, k čemu mohlo sloužit a jak se v něm mohla zrcadlit dobová mentalita. Román je sice datován do přelomu 12. a 13. století, ale jeho opisy z pozdější doby nám ukazují, že tyto myšlenky mohly být uzpůsobeny zájmům lidí v dalších staletí středověku.

První motiv, který lze v románu sledovat, je svatá válka proti islámu. Na vybraných částech dějin křížových výprav se tedy pokusím ukázat, jaké události se zde mohly odrážet, či mít alespoň dozvuk.

Jak je patrné již z názvu románu, jeho děj je zhusta protkán tajemnými jevy a symbolikou. Chtěl bych poukázat na to, že právě projevy tajemna nejsou v románu výplodem pomýlené mysli, nýbrž účelným dodáním prestiže příběhu a zdůrazněním Boží moci i děsivosti Ďábla v imaginaci středověkého člověka.

Třetí bod plynule navazuje na předchozí. Ústřední postavou středověkého světa je trojjediný Bůh, který je pánem všeho, včetně lidských osudů. Jeho protikladem a nepřítelem je Ďábel. I tato postava má ve středověké imaginaci význačné místo. Jakou pozici má mezi těmito mocnostmi člověk? Hraje nějakou roli ve středověku svobodná vůle? Příběh Roberta Ďábla je velmi provokativní svým bojem Dobra a Zla o jedince a vybízí mne v tomto bodě k jistým filosofickým úvahám.

Velkou otázkou, kterou si kladou historici zkoumající *Roberta Ďábla*, je totožnost hlavního hrdiny. Abych uvedl věci na pravou míru, mnoho z nich snaží se přijít na možný historický vzor románové postavy. Tato otázka je velmi komplikovaná a nelze na ni jednoznačně odpovědět. Proto i tomuto bodu je v mé práci vymezen jistý prostor.

2. Rukopisy a autor díla

Do dnešních dnů se zachovaly dva rukopisy *Roberta Ďábla*, které se nachází ve Francouzské Národní knihovně. Obě verze příběhu se od sebe v maličkostech a také ve srozumitelností textu liší.[1] Starší verze (A) je datována do druhé poloviny 13. století. Kromě *Roberta Ďábla* jsou v rukopise ještě další dva příběhy: Beuves z Hanstone a Eliáš ze Saint-Gilles. Součástí textu je také jedenáct bohatě zdobených miniatur. Šest z nich je použito v této práci. Tento rukopis byl uveden v inventáři burgundského vévody Jana Nebojácného, datovaného k roku 1405. Byl řazen do okruhu příběhů kruhového stolu. Druhý mladší rukopis (B) pochází z přelomu 14. a 15. století. Součástí rukopisu je také příběh O Cleomandesovi a Marchadigasovi jeho otci, od minstrela Adeneta Krále.[2] Samotný text *Roberta Ďábla* doprovázejí tři miniatury.

Soudí se, že původní text se nedochoval a obě verze jsou pouze jeho opisem. Nelze určit, zda verze B vychází z A nebo jestli má blíže k originálu. Obě zachovávají hlavní strukturu děje stejnou. Verze B se výrazněji soustředí na osobní rovinu příběhu mezi Robertem a jeho matkou.[3]

O autorovi příběhu nám v současnosti není nic známo. Podle E. Lösetha nejspíše patřil k normanskému kléru, zároveň některé pasáže románu jsou psány stylem laických normandských básníků. Editorka obou verzí, Élisabeth Gaucher, navíc poznamenává, že je v textu možné rozpoznat vliv Pikardie a Bretaně.[4] Existuje sice možnost, že by autor původního textu nebyl jeden, ale domnívám se, že tomu tak není, nejen proto, že text má stále stejnou podobu jednoduchého rýmu. Hlavním argumentem pro mé tvrzení však je, že autor v celém textu sleduje stále stejný cíl, čehož by (dle mého mínění) v této podobě více autorů nemohlo dosáhnout.

---

[1] Gaucher, É: *Robert le Diable*, Paris, Honoré Champion, 2006, s. 41.
[2] Tamtéž, s. 42.
[3] Gaucher, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003, s. 21-23.
[4] Tamtéž, s. 21.

3. Představení pramene

Autor zasazuje děj románu do doby „našich předků“. V tom čase žil v Normandii vévodský pár, kterému v podstatě nic nechybělo. Jedinou jejich starostí bylo, že neměli dědice. Manželé se proto modlili k Bohu, k panně Marii i k sv. Petru, ale žádné dítě stále nebylo na cestě. Zoufalá vévodkyně tedy začala ve svém trápení prosit o pomoc Ďábla a slibovala mu, že bude navždy jeho věrnou služebnicí. Jakmile tuto „modlitbu“ dokončila, omdlela. V té samé chvíli pojal vévoda touhu po své ženě a okamžitě se vrátil z lovu, vstoupil k vévodkyni do komnaty a zmocnil se jí. Z tohoto jejich spojení vzešel chlapec.

Když vévodkyně zjistila, že je těhotná, pochopila, kdo je za oním „zázrakem“. Okamžitě začala svého rouhání litovat, ale tajemství svého početí si nechala pro sebe. Když se chlapec narodil, byl na nemluvně neskutečně veliký a chlupatý. Při křtu dostal jméno Robert, načež ho rodiče předali kojným. V dítěti se probouzela jeho nadpřirozená povaha a již takto malý byl neuvěřitelně zlý. Neustále kousal své kojné do prsou a kromě mléka sál také jejich krev. Nakonec ho žádná nechtěla kojit, mléko mu tedy začali podávat v kravském rohu. Navíc neustále křičel a brečel, pouze když byl nasycený, spokojeně vrčel. Rostl neuvěřitelnou rychlostí. V chlapeckém věku ubližoval všemu živému ve svém okolí, například spícímu otcovu rytíři vhodil do úst popel, a ten se udusil.

Chlapec dospíval v muže a nade všemi vynikal svou výškou, silou a krásou. Jeho zlá povaha ho však nutila neustále činit špatnosti. Jakmile viděl příslušníky duchovenstva, útočil na ně a bil je klackem. Napadal pocestné, chudé a mnichy a na místě je zabíjel. Jeho špatná pověst došla až k papeži, který ho exkomunikoval. Starý vévoda proto raději syna vyhnal ze svých pozemků. Robert se usadil poblíž Rouenu, kde našel skupinu zločinců a vyvrhelů a stal se jejich vůdcem. Tito zbojníci přepadali všechny pocestné, které pak Robert věšel či upaloval. Jeho chování už nemohl vévoda dále trpět a chtěl tedy Roberta potrestat. Měl být popraven. Vévodkyně, která věděla, co je příčinou Robertovy zvrácenosti, navrhla manželovi, aby ho raději pasoval na rytíře, prý si pak uvědomí své chování a bude se řídit Božím řádem. Vévoda souhlasil. Poslové tedy vyřídili radostnou zprávu Robertovi, a ten se potěšen vydal ke dvoru. Byl pasován o Letnicích na hradě Argences. K této příležitosti byl uspořádán veliký turnaj, Robert ovšem poklidné klání změnil v krveprolití. Choval se jako v bitvě a dokonce poraženým nepřátelům uřezával hlavy. Ostatní rytíři s ním odmítli mít cokoli společného. Robert proto jezdil po Bretani, Lotrinsku a vyhledával turnaje. Jelikož s ním všichni rytíři odmítali zápasit, rozhodl se vrátit do Normandie, kde páchal nevýslovné zločiny. Jednou

napadl ženský klášter, kde znásilnil na šedesát mladých novicek, poté většinu z nich zavraždil a klášter spálil.

Kvůli svým ohavným činům byl povolán na rodný hrad, kde měl být souzen. Když však přijel na hrad, našel ho prázdný, jelikož se ho všichni báli. V Robertovi se v tomto okamžiku rozpoutal boj mezi vlastní démonickou povahou a touhou být normálním člověkem, který ctí Boha. Přísahal tedy na Ježíše Krista, že nebude mít klidu, dokud nezjistí původ svého krutého jednání. Vtrhl s taseným mečem do komnat své matky. Vévodkyně před ním padla na kolena a ptala se ho, proč ji chce zabít (obr. 1). Syn jí vyhrožoval krutou smrtí, pokud mu nevypoví vše o jeho původu a jeho krutosti. Tak se tedy Robert dozvěděl o Božím mlčení, o prosbě k Ďáblu a následném početí. Rozzuřil se, ale po tvářích mu tekly slzy. Ve svém rozčilení utekl z hradu, odložil veškerou svou rytířskou výbavu, krásný šat i boty a ostříhal si vlasy. Vzal na sebe otrhaný oděv, kterému ještě utrhnul rukávy a rozhodl se odejít do Říma a prosit o pokání. Bál se, aby nad ním ďábel nezvítězil.

V samotném Římě se snažil dostat k papeži, což nebylo kvůli davům, které tam také přišli, možné. Navíc s sebou neměl žádný dar. Podařilo se mu ovšem zjistit, papež slouží menší mše v kostele sv. Jana v Latránu, kam se rozhodl v noci dostat. Když pak druhý den odsloužil papež mši svatou a odcházel, vyskočil před něj Robert a padl mu k nohám (obr. 2). Vypověděl papeži vše, plakal a prosil za odpuštění. Protože papež nevěděl, jaké by měl udělit Robertovi pokání, poslal jej do kaple v lese Marabonde, kde žil svatý muž, který mu je měl udělit. Cestou Robert myslel na svou matku a na to, jak by se s ní smířil. Poustevník byl oproti svatému otci méně přívětivý, ale požádal Boha o udělení pokání pro Roberta. Dalšího dne byl sám překvapen, když našel svitek s úkoly pro Roberta, které mu měly přinést vykoupení. Zaprvé Robert nesměl od této chvíle promluvit. Zadruhé se musel chovat jako blázen, ale nesměl nikomu ublížit, ať by mu dělal sebehorší věci. A za třetí nesměl vzít do úst jinou stravu, než tu, kterou měl dříve v tlamě pes. Navíc kdokoli by se Robertovi prokázal znalostí těchto třech pokání, mohl po Robertovi žádat cokoli. Poté, co poustevník Robertovi sdělil obsah Boží vůle, udělil mu rozhřešení. Ďábel již nad ním neměl moc, ledaže by porušil své pokání.

Robert s lehkým srdcem radostně zamířil do Říma (obr. 3) Zdejší císař byl ideálním panovníkem, ale v době, kdy Robert přišel do Říma, ho trápil jistý problém. Nejmocnější z jeho vazalů, císařský senešal, se bláznivě zamiloval do němé princezny, císařovy dcery. Ten mu ji ovšem nechtěl dát, a tak se lombardský pán proti němu postavil se zbraní v ruce.

Robert v Římě chodil a poskakoval ulicemi jako blázen a lidé po něm házeli bláto, výkaly kameny. Občas na někoho zakřičel a zahnal ho, ale nikomu neublížil a nechal si vše líbit. Poté vysílen zamířil k císařskému paláci. Tam se protlačil přes stráže až na císařskou hostinu, kde ho panovník vřele přijal a chtěl jej pohostit zvěřinou a bílým chlebem. Robert však nabízené jídlo hodil na zem a sedl si k starému císařovu psu, který zrovna ohlodával kost. Jakmile to Robert uviděl, vrhl se k psovi a začal se s ním o kost prát. Císař s družinou se smáli a označili ho za opravdového blázna. Nechali přinést i normální jídlo, které dali psovi. Jakmile v něm pes smočil tlamu, Robert mu vše vyrval a snědl sám. Jelikož se Robertovým konáním všichni bavili, císař si jej v paláci nechal a Robert od té doby spal se psy pod schody vedle hradní kaple. Chodil pít k prameni v zahradě, kde ho často oknem pozorovala princezna. Robert byl u císaře šťastný. Každý den se pomodlil, vyslechl mši a šel do ulic, aby ho lidé bili a ponižovali. Večer pak chodíval do hodovní síně, kde mu dával císař prostřednictvím psa najíst. Takto žil Robert deset let a po celý čas dodržoval slib mlčení.

Robertův jednotvárný, avšak spokojený život v císařově paláci narušily okolnosti, které se vymykaly jeho vlivu.? Po deseti letech míru vytáhl opět senešal do války proti císaři. Nebyl jediný, také Turci z Malé Asie se vypravili na Řím. Senešal nabídl císaři pomoc výměnou za ruku jeho dcery, ten to ale odmítl. Přestože Turci měli neskutečnou převahu, šli Římané do boje s odvahou. Roberta mezitím v zahradě trápila touha jít císaři na pomoc, avšak kvůli svému pokání nesměl. Úpěnlivě tedy prosil Boha , aby mohl vyrazit do boje, a ten ho vyslyšel. Do zahrady sestoupil posel Boží, který předal Robertovi zprávu, že má jít na pomoc císaři. Dal mu do bitvy skvělou zbroj, zbraně a bílého koně. Robert se však nesměl nikomu prozradit (obr. 4). Veškeré jeho počínání sledovala ze svého okna princezna. Robert, jako bílý rytíř tedy vyrazil výpadovou brankou a vtrhl do bitvy. Saracéni z něj měli strach, jako z vlka v ovčíně. Dali se na útěk a většina těch, kteří nebyli pobiti, se utopila v moři. Zatímco Římané plenili tábor útočníků, Robert se mohl potají vytratit z bitvy. Vrátil výstroj i koně nebeskému poslu, který vzápětí zmizel. Umyl se u pramene a pomlácený se odbelhal spát do psince. Řím mezitím slavil a děkoval Bohu za tu zázračnou pomoc. Večer na hostině se pánové radovali a hádali se, kdo by mohl být onen bílý rytíř. Robert dorazil jako vždy. Němá princezna se prostřednictvím své chůvy snažila dát najevo otci, že oním bílým rytířem je jeho oblíbený blázen. Císař ji však nechal odvést v domnění, že princezna jedná pouze ze soucitu s Robertem, jelikož je také němá a bláznivá.

Přeživší Turci dopluli domů a poslali zprávu ke svým příbuzným stejného vyznání. V ještě větším počtu se vydali na Řím. Císařova válečná rada rokovala o bitvě a zvažovala,

jestli opět přijede bílý rytíř. Celé město se modlilo za jeho příchod. I druhý válečný konflikt probíhal podle stejného scénáře, jako ten předchozí. Římané šli do bitvy, Robert prosil Boha o možnost jim pomoci, viděla ho princezna, senešal nabídnul pomoc za ruku princezny a císař odmítnul. Bitva se vyvíjela v neprospěch křesťanů, dokud se neobjevil Robert, zvrátil výsledek bitvy a nikým nepoznán zmizel (obr 5). Římané ho hledali, on odevzdal boží dary, omyl se a šel spát. Na hostině se všichni dohadovali o identitě bílého jezdce a princezna se poklonila Robertovi. Byla podruhé označena za blázna.

Následoval třetí útok nevěřících. Vše probíhalo tak, jako během prvního a druhého útoku. Během porady však císař vyslovil návrh, jak neznámého hrdinu odhalit a projevit mu vděčnost. Několik rytířů se mělo schovat, zachránce zastavit a přivést jej ke dvoru. I přesto, že měl císař připravený plán nevinné lsti na neznámého bílého rytíře, stále panovala nejistota, zda onen rek vůbec přijde. Všichni se modlili, aby je i tentokrát přijel zachránit.

Když byla bitva dobojována, Turci Řím proklínali a přísahali si, že se už nikdy nevrátí. Když chtěl Robert opět zmizet pryč z bojiště, vydala se za ním skrytá družina rytířů a snažila se ho zadržet. Robert před nimi ale prchal, a proto se jeden z rytířů rozhodl zabít pod ním koně. Minul však a hrot jeho kopí zasáhl Robertovo stehno (obr. 6). Rytíři se zastavili a Robert ujel pryč. V jeho noze však uvízl kus železa z kopí, kterým byl raněn. Po návratu Robert svou ránu omyl a hrot pečlivě uschoval. Jelikož jeho původní plán selhal, vyhlásil císař, že kdo se prokáže ranou na stehně a kusem hrotu, dostane princeznu za manželku. O tom se doslechl i senešal, který si nechal vyrobit bílou výbavu a sám se zranil na stehně. Když projížděl ulicemi Říma, všem se zdál jiný, než ten rytíř, kterého viděli v bitvě. Před císařem sejmul přilbu a tvrdil, že je jejich tajemným zachráncem. Rytíř, který ho měl zranit, obou mocných mužů obával, a tak raději tvrdil, že opravdu tuto ránu způsobilo jeho kopí. V té chvíli však Bůh daroval princezně řeč. Princezna obvinila senešala ze lži a za pravého zachránce prohlásila Roberta, kterého císař nechal následně přivést. Bůh dovolil mluvit i Robertovi, který slova princezny potvrdil. Navíc předložil i zbytek kopí. Rytíř, který jím Roberta zasáhl, padl před císaře na kolena a prosil za odpuštění. Také on potvrdil princeznina slova. Senešal se zatím raději potají vytratil. Ze zástupu shromážděných vystoupili tři normanští rytíři, kteří sdělili Robertovi zprávu, že jelikož jeho otec zemřel, může usednout na vévodský stolec v Normandii. Robert však odmítl vládu v Normandii i ruku princezny a pokorně se odebral do poustevny, kde mu kdysi Bůh udělil pokání. Zde žil po zbytek života jako poustevník. Po své smrti byl pohřben v Římě a prohlášen za svatého.

4. Normané a jejich vévodové, možný předobraz Roberta Ďábla

Robert Ďábel, tak jak se nám zachoval v románové podobě, nejspíš nikdy nežil. Je ovšem možné, že autora mohla inspirovat i skutečná historická postava. Názor medievistů na historický vzor Roberta Ďábla není jednotný. Nelze se tomu však divit, neboť možných záchytných bodů je v románu velmi málo. Asi nejzásadnější problematikou jsou zde vlastní jména. Pokud pomineme několik svatých a geografické pojmenování, vyskytuje se v celém románu pouze jediné vlastní jméno, Robert. Vzhledem k tomu, že ostatní informace, které román poskytuje, se mnohem hůře zasazují do historického kontextu, není snadné dojít k jedné konkrétní osobnosti. Élisabeth Gaucher uvádí hned několik možných kandidátů. V zásadě může badatel vycházet pouze z těchto indicií: jméno Robert, Normandie, vévodský syn, papežská exkomunikace, Řím (resp. Itálie), krutá až ďábelská povaha hrdiny, motiv svaté války, pokání a doba vzniku románu. Díky těmto informacím přicházejí v úvahu čtyři muži: Rollo[5], Robert I. Veliký, Robert Guiscard a Robert II. Courtheuse (obr. 7).

Skandinávští nájezdníci napadali pobřeží zemí u Severního a Baltského moře od konce 8. století. V oblasti dnešní Francie pronikali po Seině do Paříže i dále do vnitrozemí. V průběhu 9. a 10. století se začali usazovat na Britských ostrovech. V menším počtu se uchycují na kontinentě, nejpevněji v oblasti dnešní severní Francie, kterou počátkem 10. století obdržel jako léno vikingský jarl Rollo (asi 846-931) od západofranckého vládce Karla III. Prosťáčka smlouvou z Saint-Clair-sur-Epte. Rollo se tak stal vévodou (dux) v okolí Rouenu a Karlovým leníkem. Frankové začali území při ústí Seiny nazývat Normandií, neboť vévoda a jeho věrní pocházeli ze severu. Spolu s lenním slibem byl nový vévoda pokřtěn jménem Robert. Pro svůj skandinávský původ a zvyky, které udržoval až do smrti, nebývá téměř nikde uváděn pod tímto jménem. Rollo je romanizovaná podoba jména staroseverského Hrolf/Rolf.[6] Pofrancouzštělá podoba zní dokonce Rou, známá z Waceva díla *Roman de Rou*. Společně s *Gesta Normannorum Ducum*[7] tvoří základnu, ze které mohl autor *Roberta Ďábla* čerpat inspiraci. Ovšem až na svou násilnickou povahu a jméno má s hrdinou románu málo společného. Rollo mohl přispět k inspiraci *Roberta Ďábla*, ale spíše k částem popisujícím Normandii, než k vykreslení samotného hrdiny příběhu.

---

[5] Titulatura vévodů se může lišit v závislosti na tom, zda ten který badatel přisuzuje Rollovi jméno pohanské či to, které přijal s křtem – Robert. Neveux, F.: *La légende de Robert le Diable*, ed.: Mathey-Myille, L., Legros, H., Orléans, Paradigme, 2010, s. 86.

[6] Haskins, Ch. H.: *Normani v evropských dějinách*, přel. T, Klimek, Jinočany, H&H, 2008, s. 35.

[7] Mathey-Maille, L.: *La légende de Robert le Diable*, ed.: Mathey-Myille, L., Legros, H., Orléans, Paradigme, 2010, s. 74.

Normandským vévoda, který se svými činy zapsal do dějin nejvýrazněji, je bezesporu Vilém II. Bastard, později známý pod vznešenějším přídomkem jako anglický král Vilém I. Dobyvatel (1028-1087). Pro tuto práci není příliš důležitý, pravý opak platí o jeho dvou blízkých příbuzných, jeho otci Robertovi Velikém (vévoda 1027-1035) a nejstarším synovi Robertovi Courtheuse (vévoda 1087-1106, z. 1134).

Druhý jmenovaný se stal normanským vévodou po smrti svého otce, ale pokusil se o získání vlády nad Normandií již dříve. Na konci 70. a v průběhu 80. let 11. století vedl vzpouru proti svému otci a dlouho se úspěšně bránil na hradě Gerberoy. Robert byl podporován francouzským králem Filipem I. Jeho snahou bylo omezit moc svého nejmocnějšího leníka, Viléma Dobyvatele, a oddělit moc nad kontinentální Normandií a ostrovním královstvím. Po Vilémově smrti (1087) se Robert stal normandským vévodou, ale anglickým králem byl korunován jeho mladší bratr Vilém II. Ryšavý[8]. Po vyhlášení první křížové výpravy, zastavil Robert Normandii bratru Vilémovi[9] a společně se svým švagrem Štěpánem II. z Blois se vydal do Svaté země. V roce 1100, kdy byl Robert stále na tažení, zemřel při lovu bezdětný Vilém II. a vlády se velmi rychle ujal nejmladší bratr Jindřich. Robert se vrátil o pár týdnů později s bohatou italskou manželkou a svými ostřílenými křižáky. Údajně měl cestou domů zabít obřího Saracéna a odmítnout korunu latinského království.[10] Nejprve se bratři dohodli a Robert opět získal Normandii. O několik let později však spory vypluly na povrch a konflikt o dědictví po Dobyvateli se rozhořel nanovo. Tehdy byl Robert v bitvě u Tinchebray (1106) poražen a zajat. Posledních 28 let svého života strávil uvězněn v žaláři svého bratra. V basilice Saint-Denis byl zachycen na vitráži jako bojovník proti Muslimům. Robert Courtheuse má již více společných rysů s Robertem Ďáblem, jelikož se vzbouřil proti svému otci a účastnil se křížových výprav proti nevěřícím.

Třetí Robert (obr. 8), druhý blízký příbuzný Viléma Dobyvatele, je jeho otec zvaný Veliký. Právě on je nejčastěji spojován či dokonce ztotožňován s Robertem Ďáblem. Robert I. byl druhorozeným synem vévody Richarda II. Dobrého. Richard za svého života pozval do Normandie Viléma z Volpiana, který zreformoval opatství Fécamp podle clunyjského vzoru. Richard také upevnil politickou pozici Normandie na evropském kontinentě. Po jeho smrti v roce 1026 nastoupil na vévodský stolec prvorozený Richard, třetí vévoda toho jména. Proti

[8] Mezi Vilémem I. i Vilémem II. a Robertem II. nevládly dobré vztahy. Vilém Dobyvatel neměl svého prvorozeného příliš v lásce, prý také pro jeho neschopnost. Proto byl odstraněn od anglického trůnu za pomoci arcibiskupa Lanfranka. Brooke, Ch.: *Evropa středověku v letech 962-1154*, přel. M. Brabec, Praha, Vyšehrad, 2006, s. 299.
[9] Tamtéž, s. 299.
[10] Haskins, Ch. H.: *Normani v evropských dějinách*, přel. T, Klimek, Jinočany, H&H, 2008, s. 214.

němu pozvedl zbraně mladší bratr Robert. Dle slov Viléma z Jumièges, prvního z autorů *Gesta Normannorum Ducum*, žil Richard III. spořádaným bohabojným životem a byl také výtečným bojovníkem. Vilém z Jumièges odůvodňuje Robertovu vzpouru působením Ďábla.[11] Robert se uchýlil na hrad Falaise, kde byl bratrem oblehnut, vzdal se a podřídil se mu jako lennímu pánovi. Poté, co vložil své ruce do jeho dlaní, byl Richardem omilostněn a byl potvrzen jako dědic vévodství. Záhy po smíru však Richard zemřel. Vilém z Jumièges jeho skon popsal velmi prostě: „Poté vévoda Richard (po smíření s Robertem) rozpustil své vojsko, s nemnohými se vrátil před Velikonocemi roku 1028 do Rouenu. Podle tvrzení mnohých zemřel a zanechal tak svému dědici, bratru Robertovi, své vévodství.“[12] Tyto dvě události se už snadno spojí v domněnku, že Robert svého bratra otrávil. Dokonce z toho byl i pozdějšími kronikáři obviňován (např. Vilémem z Malemesbury v *De Gestis Regnum Anglorum*)[13], ovšem v *Gestech* je to pouhé konstatování dvou faktů. Navíc je to informace, která v pozdější době může více démonizovat vévodu Roberta, ale v souvislosti s románem *Robert Ďábel* nemá příliš velkou váhu. Hlavní hrdina totiž nemá bratra, a přestože je násilné povahy, nikdy nesáhne k použití jedu. Otrava mladého vévody ovšem také není jistá. Je možné, že zemřel v důsledku nějaké nemoci.[14] V době vzpoury bylo Robertovi asi 17 let.[15]

Po převzetí vévodství měl mladý Robert nadále problémy se svými příbuznými, dalšími normanskými magnáty. Byli jimi například jeho strýc Robert, arcibiskup Rouenský a hrabě z Évreux, a Hugo, biskup z Bayeux a hrabě z Ivry, vzdálený příbuzný z vedlejší větve Rolloyých potomků. Oba byli po právu vazaly normandského vévody, jelikož měli v držení i světská panství. Oba preláti byli typičtí představitelé vysokého kléru před gregoriánskou reformou. Měli manželky, děti, hrady a aktivně se podíleli na potlačení Robertova povstání proti Richardovi. Nemůžeme se tedy divit, že Robert napadal jejich statky. Nelze však tvrdit, že by vévoda Robert choval zášť vůči církvi, jako takové. Mezi lety 1031-1034 bohatě obdarovával kláštery po celé Normandii.

Robert během své krátké vlády upevnil postavení vévody v Normandii, ale také se choval jako suverén v zahraniční politice. Přestože byl formálně leníkem francouzského krále,

---

[11] Robert. Neveux, F.: *La légende de Robert le Diable*, ed.: Mathey-Myille, L., Legros, H., Orléans, Paradigme, 2010, s. 88-89.

[12] *Porro ipse prefatus dux Ricardus post hec dimisso exercitu Rotomagum regressus millesimo uicesimo octauo anno ab Incarnatione Domini cum suorum nonnullis, ut retulerunt plurimi mortem obiit, fratrem suum Robertum heredem relinuens sui ducatus.*- De Jumièges, G.: *Gesta Normannorum Ducum,* ed. E. Van Houts, t. II, livre VI, 2, p. 46-47. –Tamtéž, s. 89.

[13] Tamtéž, s. 89.

[14] Tamtéž, s. 90.

[15] Tamtéž, s. 91., Robert Ďábel je v době vzpoury proti otci také velmi mladý.

jednal často nezávisle na něm. Dokonce plánoval společně s dánským králem Knutem invazi do Anglie, ale odložil ji, kvůli své pouti do Jeruzaléma. Před svým odchodem na kajícnou pouť svolal do Rouenu své vazaly a nechal je přísahat věrnost svému jedinému synovi, sedmiletému Vilémovi, pro případ, že by se nevrátil. Robert do Svaté země dorazil, ale při návratu přes Konstantinopol onemocněl a zemřel 2. července 1035 v Nikái.[16]

Za svou krátkou vládu dokázal svou pozici natolik posílit, že se bez obav mohl vydat do vzdálené ciziny a zanechat doma jediného, navíc nelegitimního, syna. Podobnosti s Robertem z románu tu jistě jsou, ale oproti těm reálným jsou vždy méně kruté a spíše ospravedlnitelné. Jeho kajícná pouť směřuje do Jeruzaléma, a nikoli do Říma. Tím jediným, co spojuje osobu Roberta Velikého s Itálií (resp. Sicílií), je skutečnost, že zde byl cestou domů pohřben.

Posledním Normanem jménem Robert, který připadá v úvahu je Robert „Guiscard" z rodu Hauteville (asi 1020-1085). Jako jeden z mnoha mladších synů se vydal hledat své štěstí mimo rodnou Normandii. Takový byl osud nejednoho šlechtického synka. Normanské dědické právo, stejně jako právo skandinávských Vikingů, uplatňovalo systém primogenitury. Druhorození synové, pokud nebyli dáni na vzdělání církvi, měli pouze válečnickou výchovu a pokud si to jejich otec mohl dovolit, tak dostali zbraně, zbroj a koně. Synové majetnějších rodin okolo sebe shromažďovali další mladíky, kteří byli chudší. Takovéto družiny se vydávaly do ciziny nabízet své válečnické služby. Na počátku 11. století mířili skupinky válečníků novým směrem, do Středomoří. Takto se dostávali na Sicílii a do jižní Itálie, do prostředí, které ovládali muslimové a Byzantinci. Normanští bojovníci se dávali do služeb různých místních vládců jako žoldnéři. Získávali stále větší reputaci a přibývalo jich.[17] Tankred z Hauteville byl dvakrát ženatý a měl dvanáct synů. Starší z nich, Vilém Železná paže, Drogo a Humfred dorazili na jih okolo roku 1036 a vzápětí se na bojištích vyznamenali. Viléma si Normané zvolili za svého velitele. Po jeho smrti následoval Drogo, jemuž udělí hraběcí titul císař Jindřich III. Téhož roku přišel do Itálie i Robert. Také on se živil jako žoldnéř. Časem Drogo svěřil Robertovi posádku malého hrádku v Kalábrii. Zde žil jako loupeživý rytíř a vysloužil si přídomek Guiscard-Obezřetný.[18] Ambiciózní Robert stále šířil svůj vliv a bohatnul, až byl po smrti bratrů Droga a Humfreda zvolen vůdcem italských

[16] G. De Jumièges, *Gesta Normannorum Ducum,* ed. E. Van Houts, t. II, livre VI, 2, p. 85.
[17] Haskins, Ch. H.: *Normani v evropských dějinách*, přel. T, Klimek, Jinočany, H&H, 2008, s. 201.
[18] Tamtéž, s. 202.

Normanů. Roku 1071 byla již celá jižní Itálie pod nadvládou Guiscardových Normanů. Již dříve si obyvatelstvo jižní Itálie stěžovalo na chování Normanů u Svatého stolce, proto papež také vytáhl s vojskem na jih. Byl však na hlavu poražen. Kvůli postavení papežství v křesťanské Evropě nemohli Normané toto vítězství plně využít. Papež se tedy rozhodl udělat si z Normanů spojence a uplatňovat skrze ně svůj vliv. Zároveň se však prosazovaly i opačné tendence a papež byl spíše v rukou sicilských Normanů. Volba Mikuláše II. v roce 1059 proběhla v pevnosti Melfi, na normanském území. Volbě byl také přítomen Robert Guiscard. Složil zde sice papeži slib věrnosti, obdržel však za to oficiální uznání titulů: vévoda Apulijský, Kalábrijský a Sicilský. Guiscard tento slib nebral jako akt poslušnosti a podřízenosti, a proto v brzké době opět plenil papežské statky, stejně jako všechny ostatní. Nový papež, Řehoř VII., za tyto činy Guiscarda exkomunikoval. Velmi rychle ji však exkomunikaci odvolal, ze strachu, že by se Normané spojili s císařem Jindřichem IV. Robert nakonec papeže proti císaři podpořil, ale při „pobytu“ v Římě (1084) neopomněl město vydrancovat.[19] Guiscard byl vyhledávaným spojencem a obávaným nepřítelem. Zemřel roku 1085 na ostrově Kefalonii v důsledku nemoci. Pod jeho náhrobkem v klášteře Saint-Évroul je nápis, který zní:

Zde (leží) postrach světa, Guiscard; vyhnal z města toho, jehož měli Ligurtové (Lombarďané), Němci a Řím za krále. Parthové, Arabové ani Makedonské vojsko neuchránilo Alexia (Komnena).Leč útěk (před útěkem); ale (boj s) Benátčany (neskončil) ani útěkem ani (ziskem) moře.[20]

Přestože Robert Guiscard nebyl vévodou Normandie, svou pověstí a vztahem k církvi má k Robertu Ďáblovi mnohem blíže než vévoda Robert I.

V osudech vévodů Robertů lze spatřit podobnost s Robertem Ďáblem jednou větší, jindy menší, ale nikdy jednoznačnou. Jsou tu body, ve kterých se román s historií zcela rozchází. Robert Ďábel nemá žádného sourozence a jeho narození dokonce předchází obava z neplodnosti matky. Oproti tomu Robert Veliký měl pět sourozenců, z toho dva bratry; Robert Courtheuse měl devět sourozenců, z toho tři bratry a Robert Guiscard měl dokonce jedenáct bratrů a dvě sestry! O Rollových sourozencích se nic neví. Ale už pro jeho pohanský

[19] Tamtéž, s. 206-207.
[20] Hic terror mundi Guiscardus; hic expulit Urbe Quem Lugures regem, Roma, (A)Lemannus habent. Parthus, Arabs, Macedodumque phalanx non texit Alexin. At fuga; sed Venetum nec fuga nec pelagus. - Tamtéž, s. 207.

původ a vzhledem k faktu, že jeho otec nebyl normanským vévodou, možnost, že by byl reálným předobrazem Roberta Ďábla, nepřipadá v úvahu.

Druhý bod, boj s Muslimy, přichází v úvahu u Courtheuse, jakožto člena první křížové výpravy a Guiscarda, který ve Středomoří také bojoval se Saracény. Nutno podotknout, že obdobně bojoval ve stejné době se Západními křesťany i Řeky. Na kajícnou pouť se vydal Robert Veliký, ale svým způsobem také jeho vnuk. Cílem obou aristokratů byl (či měl být) Jeruzalém a nikoli Řím jako v románu.

Nepřátelským vztahem k církvi se vyznačoval opět Robert Veliký, jenže, jak jsem již uvedl výše, rozhodně nešlo o agresi, jakou projevuje Robert Ďábel. Nenapadal biskupy na potkání, nebil je klackem a nevraždil příslušníky řeholních řádů. K tomu měl mnohem blíže Robert Guiscard. Ten na rozdíl od románového Roberta nikdy svůj postoj k církvi nezměnil. Na druhou stranu jako jediný není spojen s normanským vévodským rodem.

Posledním bodem možné podobnosti je násilná povaha a strach budící pověst. Do jisté míry lze přisoudit tyto vlastnosti Robertu Velikému, ale opět ho v tomto předčí italský Norman Guiscard. Jeho náhrobek je dosti výřečný: *Terror Mundi*. Jenže Guiscard Řím vyplenil, místo aby ho zachránil.

Jak vyplývá z výše uvedeného, není zcela jasné, který z vévodů byl pro autora románu předlohou. Historici se povětšinou shodují, že jím nejspíše mohl být Robert I. Veliký, ale není to zcela bez výhrad. Americký medievista Charles H. Haskins, píšící téměř před sto lety, naprosto odmítá jakoukoli podobnost mezi Robertem Velikým a Robertem Ďáblem.[21] Élisabeth Gaucher jako jedna z mála uvádí možnou inspiraci u více Robertů. Sama se nejvíce kloní k Robertu I. François Neveux se zabývá životem Roberta Velikého a inspiraci tímto vévodou připouští, ale upozorňuje, že v osudech těchto postav existují rozdíly. Laurence Mathey-Maille hodnotí prameny, které mohl mít autor románu k dispozici. Tvrdí, že díla *Roman de Rou*, *Gesta Normannorum Ducum* a *Chronique des ducs de Normandie* vzniklá v anglo-normanském prostředí nemohou vykreslovat vévodu Roberta I. ve špatném světle, jelikož jedním z jejich cílů je ospravedlnění normanské invaze do Anglie. Otec velikého Viléma Dobyvatele tedy nemůže působit jako ďábelská nestvůra. Připouští, že Robert Veliký mohl autora inspirovat. Zároveň, dle jeho mínění, musela v Normandii existovat starší orální

[21] „Aby jej odlišili od mladšího vévody stejného jména, nazývali ho Robertem Prvním nebo Velikým. Někdy také, a to zcela neprávem, Robertem Ďáblem, což je neopodstatněná záměna s hrdinou nebo spíš padouchem z románu a opery.“ Haskins, Ch. H.: *Normani v evropských dějinách*, přel. T. Klimek, Jinočany, H&H, 2008, s. 61.

tradice, která vykreslovala podobnou postavu, jakou je hrdina románu.[22] *Robert Ďábel* je tedy genezí staršího normanského folkloru, možná pocházejícího z doby vikingských vpádů. Asi nejvýstižněji popisuje takovýto proces přeměny příběhů J. R. R. Tolkien v eseji *O Pohádkách*.[23] Aplikace jeho teze o „kotli příběhů“ by v tomto případě mohla vypadat asi následovně: nikoli že narativní příběh o ďábelském bojovníkovi začal být spojován s Robertem Velikým, ale že vévoda Robert byl proměněn v Roberta Ďábla.

Většina historiků nezvažuje možnost, že románový Robert by mohl být z části syntézou několika historických postav. Pokud byl autorem románu vzdělanec z normanského církevního prostředí, jak se historici a literární vědci domnívají, mohl být obeznámen i s osobností Roberta Guiscarda. Zbylí vévodové se vyskytují například v *Roman de Rou* všichni. Zároveň nikdo z těchto historiků nebere v potaz svatého Roberta. Jedním z atributů tohoto světce je Ďábel v okovech.[24] Románový Robert vlastně také ďábla přemůže a nakonec je svatořečen. Tato maličkost mě přivedla na myšlenku možné syntézy historických postav v jedinou románovou postavu. Netvrdím ale, že anonymní normanský klerik musel využít jako inspiraci všech vévodů. Zároveň však pokládám za mylné, že byl inspirován pouze jediným vévodou. Odmítám i tvrzení, že snaha hledat jakoukoli podobnost Roberta Ďábla s historickými postavami je zcestná.

[22] Mathey-Maille, L.: *La légende de Robert le Diable*, ed.: Mathey-Myille, L., Legros, H., Orléans, Paradigme, 2010, s. 80.
[23] Tolkien, J. R. R.: *Bestie a kritikové a další eseje*, přel. J. Čermák, Praha, Argo, 2006, s. 146.
[24] http://catholica.cz/?id=2527

5. In hoc signo vinces –Obraz kruciáty v románu

Kurdský vojevůdce Saláh ad-Dín Jusúf inb Ajjúb, spíše známý jako Saladin, drtivě porazil vojsko Jeruzalémského království v bitvě u Hattínských rohů. Podle odhadů se mohli křižáci shromáždit až v počtu dvaceti tisíc, ale pouze třem tisícům z nich se podařilo uprchnout před zajetím či popravou.[25] Muslimům navíc padla do rukou relikvie Svatého kříže. Saladin však ve svém zdrcujícím pochodu proti křižákům pokračoval. Krom menších měst a pevnůstek oblehl v září 1187 samotné srdce království a nejsvětější město křesťanského světa, Jeruzalém. Po necelých 14 dnech bylo město vydáno obléhatelům výměnou za volný odchod křesťanům z města, což také Saladin dodržel. Papež Urban III. měl údajně zemřít žalem, poté co se tuto informaci dozvěděl. Zpráva však mohla doputovat do Říma nejdříve po zvolení nového papeže Řehoře VIII.[26] Zvěsti o porážce křižácké armády a o pádu Jeruzaléma ochromily celý křesťanský svět. Ještě téhož roku vydal nový papež bulu *Audita tremendi*, která nabádala všechna latinská knížata k znovudobytí Svaté země. Následovaly i další listy, které ukládaly půst, pokání a mír mezi křesťany po dobu sedmi let.[27] „Zkáza Jeruzalémského království, Saladinovo dobytí Svatého města, a zvláště ztráta svatého Kříže představovaly pohromu biblických rozměrů, již bylo možné odčinit jen individuálním a kolektivním pokáním.“[28] Ať však byla snaha křižáků sebevětší, nikdy již znovu Jeruzalém nedobyli.

Právě v tomto ovzduší mohl vzniknout román o *Robertu Ďáblovi*. Nárůst zbožnosti, strach z islámu, trauma ze ztráty svatých míst, to vše na evropském západě rezonovalo. Domnívám se, že autor cílil svůj román na obyvatele šlechtických dvorů, hlavně na dvůr normanských vévodů, tedy v té době i anglických králů. Středověký román a žánr *chanson de geste* se těšil u dvorů velké oblibě. Je možné, že se skrze něj onen bezejmenný klerik snažil šlechtu pobídnout k nové výpravě a zdá se zajímavé, jakou k tomu používá formu. Pohrává si totiž se svědomím křesťanského rytířstva. Tento člověk zřejmě dobře znal lidskou psychiku. Jeho první apel míří do oblasti hříchů. Podobnou rétoriku používal již Urban II. při svolávání první křížové výpravy. Křižákům bylo slíbeno, že ten, kdo pomůže znovu dobýt Svaté město (resp. bude bránit víru s mečem v ruce), bude zproštěn veškerých svých hříchů. K tomuto účelu si vybral[29] (či částečně stvořil) postavu Roberta Ďábla, který je zdánlivě nenapravitelným hříšníkem toho nejhoršího druhu staví se proti všem morálním zásadám a na

[25] Nicolle, D.: *Hattin 1187, Saladin´s greatest victory*, Oxford, Osprey Publishing, 1993, s. 79.
[26] http://www.newadvent.org/cathen/15211a.htm
[27] Tyerman, Ch.: *Svaté války, dějiny křížových výprav,* přel. J, Kasl a T. Vrba, Praha, Lidové noviny, 2012, s. 375.
[28] Tamtéž, s. 379.
[29] Zde vycházím z tvrzení Laurence Mathey-Maille, že Robert Ďábel byl součástí staršího normanského folkloru. (viz. výše)

duchovním stavu páchá strašlivé zločiny. Přesto i on na konci díla dojde spásy. Musí se o to však zasloužit. Pomáhá bránit Řím proti invazi muslimských Turků. A to je právě autorovým druhým apelem, který se projevuje tak, že dovádí svůj původní myšlenku až do absurdity. Je ohrožen Řím. Křesťanští rytíři nechali padnout Jeruzalém, nejsvětější místo. Co by se stalo, kdyby padlo i druhé nejsvětější místo na světě? Bůh to samozřejmě v románu nedopustí, ale je k tomu potřeba jedné důležité věci, a to je pokání. Samotná lidská snaha by bez něj byla k ničemu.

Oficiálním motem křížových výprav bylo osvobození svatých míst z nadvlády nevěřících. Rytířské řády templářů a johanitů vznikaly za účelem péče o poutníky do Svaté země. Tato rétorika, zdánlivě „mírumilovná“, vycházela z římského právního učení o spravedlivé válce. Celkově šlo o nový model války, který se lišil od antického *bellum* i raně středověkého *guerra.*[30] Biskupové a opati, ovlivnění benediktiny z Cluny, se snažili boj mezi křesťany omezovat a dát mu alespoň nějakou formu, která by bojechtivce krotila. Používali k tomu tzv. *pax Dei*, Boží mír a *treuga Dei*, Boží příměří. Šlo o zdržování se násilí proti určitým skupinám osob (klerikům, obchodníkům, poutníkům a jiným bezbranným osobám), na určitých místech (svatyně, trhy, kláštery) a v jistém čase (Advent, půst a časem i jisté dny v týdnu).[31] Zbraní církve, která měla pomáhat v prosazování nových zásad, byla exkomunikace. Urban II. se obracel na francouzskou a později i na ostatní evropskou šlechtu následovně: „Ti, kdo dosud žili jako lupiči, mučíce své křesťanské bratry, se nyní mohou vydat na východ, kde jsou křesťané ohrožováni muslimy, a využít své energie k boji proti nevěřícím.“[32] Takto oslovené bojovníky vedla vidina spásy i kořisti. Navíc, díky omezování násilí a prezentaci bojovníků jakožto ochránců církve a slabých, se formovala podoba rytířství, jak ji známe. Rytířský stav, doplněný o ceremonii pasování, přijala pomalu „kodex rytířské etiky.“ [33]

Při svolávání třetí křížové výpravy apeloval Řehoř VIII. na kajícnost křesťanů a poukazoval na to, že hříšné chování přineslo křesťanstvu porážku. Tato výzva byla vedena v podobném duchu, jako při svolávání první kruciáty, před ani ne sto lety. Jak píše Jacques Le Goff v knize *Paměť a dějiny,* vzpomínky na různé události zůstávají v kolektivní paměti okolo sta let. Je tedy možné, že vzpomínky na výzvu k výpravě mohly být stále živé. V takovém případě se zdá pravděpodobné, že autor *Roberta Ďábla* používal podobnou

[30] Tamtéž, s. 847.
[31] Tamtéž, s. 848.
[32] Tamtéž, s. 848.
[33] Tamtéž, s. 849.

rétoriku. Robert je právě takovým typem hříšníka. I přes veškeré Boží míry útočí na představitele duchovenstva i svatá místa (v. 192, 208-212, 528-535). Za jeho zlé skutky ho chce vévoda ztrestat, ale jeho manželka touží Roberta napravit. Doufá, že když bude pasován a tak přijat do rytířského stavu, upustí od svého dosavadního chování.(v. 352-362, 415-423). Tato kultivace a přeměna bojovníka na rytíře ale pomáhá pouze chvíli. Robertovým nejhorším činem je ovšem vyplenění ženského kláštera (v. 548-594). V této pasáži se dopouští nejstrašlivějších činů: vypálí klášter, znásilní, a posléze zabije nevinné ženy, navíc ctihodné jeptišky. Po tomto incidentu se však zalekne svého jednání a snaží se hledat odpuštění. Bůh mu nakonec prostřednictvím poustevníka uděluje pokání, Robert však (krom předstírání šílenství) musí dodržovat typické asketické zásady: půst a mlčení. Nadto zanechává požitkářského světského života.

Pokání a pouť byly neoddělitelnou součástí křížových výprav, neboť svým způsobem šlo také o kajícnou pouť. Pouť byla a je duchovní zkouškou, neboť se poutník stává cizincem všude, kam vkročí. Pocit cesty do neznámé ciziny je jednou z největších nejistot pro lidskou mysl v každém časovém období. Putování má cíl, který dává vyšší smysl fyzické i duševní námaze. V Robertově případě je tímto cílem odpuštění hříchů. [34]

Hlavní a zásadní rozdíl však nespočíval ani tak v jejich velikosti a organizovanosti, ale v tom, že muži mohli být ozbrojeni. Před vyhlášením první křížové výpravy neměl mít člověk během poutě zbraň. To ovšem neznamená, že to všichni dodržovali. Větší a bohatší skupiny poutníků si ochránce najímaly a chudší se museli bránit sami.[35] Poutník měl vyměnit meč za hůl a zbroj za plášť.

Poutníci se však čím dál častěji setkávali na své cestě s násilím. Největším nebezpečím pro poutníka ke svatým místům byli lupiči. Po většinu 11. století se nejsvětější místa křesťanského světa nacházela v rukou muslimů či na dosah muslimského území. Proto se téměř stereotypním nepřítelem poutníka stal seldžucký nomád nebo muslimský pirát. Jak již bylo řečeno výše, první kruciáta byla svolána, aby osvobodila Boží hrob a zajistila bezpečnou cestu k němu. Výsledkem existence reálné hrozby napadení bylo, že se do rukou křesťanských poutníků dostávaly mnohem častěji zbraně. Opravdovému kajícníkovi však nepříslušelo, aby byl opásán během cesty mečem. V případě největší potřeby ovšem mohl poutník zbraň pozvednout a následně ji zase odložit. Za příklad může sloužit příběh skupiny

[34] Soti, M.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 504.
[35] Barber, R.: *The knight and Chilvary*, Woodbridge, The Boydell press, 2000, s. 254.

Normanů z počátku 11. století, kteří na cestě ze Svaté země pomohli Salernu obleženému saracénským vojskem. Jelikož nebyli sami ozbrojení, opatřili si od obyvatel města výzbroj a koně a muslimy porazili.[36]

Dokonce i obávaný normanský bojovník Robert na cestu do Říma odkládá své zbraně (v. 730). V pokání je mu uloženo, že již nesmí nikoho ani zranit, což Robert přijímá s radostí, přestože násilí na druhých naplňovalo velkou část jeho předešlého života. Deset let tráví v Římě a nechává se bít a ponižovat od lidí na ulici, což by bylo za normálních okolností pro šlechtice zcela nepředstavitelné. Tento stav trvá ale pouze do chvíle, než přijde první turecký útok… Tehdy, když se nepřátelé přiblíží k městu a jeho obyvatelé se připravují na obranu, prožívá Robert vnitřní boj. Trpí jeho válečnická podstata, která nemůže dojít naplnění jinak, než v boji. Robert chce pomoci císaři, díky kterému bylo jeho pokání snesitelnější. Jeho druhá část se však nechce zpronevěřit proti Bohu. Jediné co může dělat, je modlit se. A skutečně je vyslyšen. K Robertovi přichází posel, který mu na dobu boje propůjčuje výzbroj.

Robert Ďábel, v Normandii postrach každého duchovního a pocestného, se stává ideálním křižákem, skutečným *Miles Christi.* Je bojovníkem ve službách křesťanstva. Jeho prvotní popud je vlastně sobecký, chce dojít spásy. Jeho motivace se však rozšiřuje o lásku k Bohu a lidem. On není kultivovaný, nýbrž zkrocený bojovník. Jedná na základě božích příkazů, a to jen, když je nouze nejvyšší. To se pak proměňuje v nelítostný stroj na zabíjení vypuštěný proti pohanům. Jakmile jsou jinověrci poraženi, stahuje se do ústraní. Za žádnou cenu nechce být poznán, a tak ani oceněn. Když nakonec přeci jen může prozradit svou totožnost, nežádá ničeho, co mu císař nabízí. Je tím ideálem usměrněného rytíře, který si vysnila církev. Z válečnicko-šlechtické skupiny *bellatores* se přesouvá na pomezí se skupinou duchovních *oratores*. Stává se vlastně jakýmsi mnichem válečníkem, ideálem nového typu rytířství, v intencích oslavy templářů Bernardem z Clairvaux.[37] Templáři a jim podobné řády se řídili řeholí a podléhali řeholnímu způsobu života. Zároveň se zavazovali chránit křesťany a křesťanské území před jejich nepřáteli.[38] Tito *Noví rytíři* se měli stát předobrazem všech světských rytířů. Postava bojovníka plně oddaného Bohu však není výtvorem 12. století.

[36] Haskins, Ch. H.: *Normani v evropských dějinách*, přel. T, Klimek, Jinočany, H&H, 2008, s. 200.
[37] Nicholson, H.: *Templáři 1120-1312*, přel. J, Knap, Brno, Computer Press, 2008, s. 7.
[38] Tamtéž, s. 3.

Například východní křesťané měli již v raném středověku ve velké úctě světce[39] či dokonce archanděly[40] bojovníky.[41]

Jistou zvláštností v celém románu je chvíle před bitvou s muslimy. Řím je v beznadějné situaci, císař odmítl nehoráznou nabídku nejmocnější leníka a podporují ho jen menší, zato však věrní vazalové. Právě v této chvíli nabízí jako první pomoc papež a kardinálové. Sami obléknou kroužkové hauberky a nasednou na koně (v.1718-1728). Celá tato situace je velmi nezvyklá. Není to proto, že by představitelé církve nikdy nešli do boje, ba naopak. Jako příklad můžeme uvést biskupy Oda z Bayeux a Turpina.[42] První jmenovaný je zachycen na tapiserii z Bayeux v bitvě u Hastingsu (obr. 10). Druhý biskup, postava z *Písně o Rolandovi*, padne jako mnozí další v bitvě v Roncesvallském průsmyku. Zarážející není tedy to, že by šli kněží do bitvy, ale skutečnost, že jde přímo o hlavu církve. Navíc příběhem průběhu celého příběhu (až na tuto scénu) je církev líčena jako mírumilovná a vyžadující ochranu. Autor takto úmyslně vyhrocuje závažnost celé situace.

V souvislosti s křížovými výpravami by bylo škoda opomenout Robertovy nepřátele. Muslimské vojsko (obr. 9), které v románu oblehá Řím, se skládá z příslušníků mnoha etnických skupin. Navíc se s každým dalším útokem počet jinověrců zvyšuje a roste jejich rozmanitost. První rok útočí Saracéni ze Sklavonie, Kurdistánu a země Alanů (v. 1668-1670). V druhé vlně útočníků jsou také Arabové, Kumáni, Turci z Kurdistánu, či oblasti Nirvány (v. 2422-2424). V posledním útoku jsou již zdůrazňováni pouze Arabové, Kumáni a král Mauretánie (v. 2988). Souhrnně jsou v románu označováni, jako Turci. Podle Philipa Contamina jsou za Turky ve středověké Evropě označováni všichni nevěřící pohané.[43] Je pravda, že muslimská vojska nebyla etnicky jednolitá (jako všechny středověké armády). Například v již zmíněné bitvě u Hattínu bojovali v Saladinově armádě Turci, Kurdové, Arabové, beduíni, kteří se dali od sebe vzhledově odlišit.[44] Lze však pochybovat, že autor románu vůbec kdy nějakého muslima viděl, natož aby jednotlivá etnika z Blízkého východu dokázal rozpoznat.

---

[39] Nejznámější příklad je sv. Jiří. Vrána, K. a kol.: *V jednom společenství, životní příběhy světců*, Praha, Vyšehrad, 2009, s. 174-175.
[40] Postava archanděla Michaela je velikým symbolem boje proti zlu. Tamtéž, s. 427-428
[41] Nicholson, H.: *Templáři 1120-1312*, přel. J, Knap, Brno, Computer Press, 2008, s. 7.
[42] Příkladů by mohlo být dozajista více, ale tito dva mají nepřímou souvislost s románem.
[43] Contamine, Ph.: *Křížové výpravy v pozdním středověku, kapitoly z dějin náboženských konfliktů,* ed. P. Soukup a J. Svátek, Praha, Lidové noviny, 2010, s. 24.
[44] Kovařík, J.: *Meč a kříž,* Praha, Mladá fronta, 2005, s. 223.

Výše uvedené vyjmenování armád má v románu zcela jiný smysl. Podobný výčet všelijakých cizokrajných pohanů lze najít také v *Písni o Rolandovi* (v. 3214-3264).[45] Okolnost, že se všechny národy z okrajů tehdy známého světa se shromažďují, aby zničily křesťanský svět, má zcela zásadní význam.. Tento náboženský konflikt, tato bitva národů má rozhodnout o samotné existenci křesťanské civilizace. Robert i hrdina druhého příběhu Roland jsou v pozici obránců světa křesťanských císařů. První brání říši jakéhosi nejmenovaného ideálního panovníka a druhý zadní voj armády Karla Velikého. Mezi těmito dvěma hrdiny je dále jen málo společného, proto je nechci více srovnávat. Vrátím se ještě na chvíli k obléhatelům Říma. Plní funkce univerzálních nepřátel, kteří se shromáždili v obrovském počtu a které zdánlivě není možné porazit. Zajímavé je, že nikde v románu nejsou interpretováni jako přisluhovači Ďábla či trest boží. Důvodem prvního útoku je, že se doslechli o nejednotě v říši a jedou ji prostě vyplenit. Po prvním útoku je většina muslimské armády pobitá či utopená, ale ti co se vrátí domů, přísahají pomstu. Co se týče druhého a třetího útoku, zavírání nových aliancí a organizování dalších nákladních výprav probíhá už jen za účelem pomsty padlých.

Rád bych na závěr tuto kapitolu shrnul. Na základě uvedených argumentů se domnívám, že román *Robert Ďábel* mohl vzniknout na podkladě Saladinových úspěchů proti křižáckým státům. V Evropě se následně šířil strach z islámu, který autor uchopil a podpořil tak, že dovedl motiv ohrožení *ad absurdum* až k branám Říma, do srdce křesťanského světa. Celá říše je ohrožena Turky a nejednotou. Tato hrozba je třikrát zažehnána díky kajícnému rytíři, který je veden Bohem a nežádá žádné odměny. Román *Robert Ďábel* tedy nejspíše měl přimět latinské rytíře k obnovení křížových výprav a větší pokoře. Zajímavé je, že tato kniha měla dozvuk ještě v pozdním středověku, což lze usuzovat ze dvou zachovaných rukopisů. Vliv románu v pozdním středověku navíc podtrhuje i fakt, že starší z rukopisů patřil burgundským vévodům z rodu z Valois, kteří se snažili udržet myšlenku kruciáty živou.

[45] Anonym: *Píseň o Rolandovi*, přel. J. Pelán, Praha, Odeon, 1986, s. 169-172.

6. Tři světy tajemna

Žánr *chanson de geste* bývá plný tajemných jevů, které mají při rytířských iniciačních zkouškách podobu jak pomoci, tak překážek.[46] Nepostradatelnou částí rytířských románů je tajemno féerické.[47] Celé tajemno jde rozdělit do tří částí: božské, ďábelské a féerické. Přestože podle křesťanské věrouky je stvořitelem všeho Bůh (a tím pádem i původcem veškerého tajemna), každý z těchto tří světů je v zásadě nezávislý. Podstatu tohoto zdánlivého protikladu můžeme hledat hlavně ve dvou jevech. Zaprvé ve skutečnosti, že tajemno vychází ze starší a různorodější tradice antického a pohanského světa, což platí hlavně pro svět féerický. Zadruhé v boji principu dobra a zla, pro středověk zcela jasně personifikovaném v postavách Boha a Ďábla. Féerické tajemno může vycházet od Stvořitele i jeho nepřítele.[48]

Robert Ďábel ale není klasickým dílem žánru *chanson de geste*, i když tak může zpočátku působit. Hlavní hrdina je rytíř a prochází z jednoho stavu do druhého. Celý jeho příběh je iniciačním rituálem se všemi prvky. Rozhodně je plný tajemna, ale už ne tolik tajemna féerického. Zásadním rozdílem oproti klasické skladbě žánru *chanson de geste* je ale vyznění tohoto díla. Rytíř se po všech zkouškách a nesnázích nevrací do dvorského prostředí jako například Lancelot či Yvain. Neumírá ani hrdinskou smrtí bojovníka jako Roland, ani pro lásku jako Tristram. Robert se uchyluje do poustevny, kde v poklidu dožívá. Dále bych se rád zabýval způsobem, jakým se tajemno v *Robertu Ďáblovi* projevuje a jeho funkcí.

6.1. Imaginace, tajemno a fantastično

Nejprve je potřeba vyřešit otázku terminologie.. Jacques Le Goff nabádá v tomto ohledu k opatrnosti hned v několika svých pracích. Podle jeho názoru je nejlepším pojmem imaginace, neboť nezahrnuje jen fantastické a tajemné jevy, ale také symboliku a představivost jako celek. Druhým, konkrétnějším, termínem je latinské *mirabilium*, které lze souhrnně přeložit jako tajemno[49]. Pojem fantastično není vhodné používat pro středověk, protože bylo ve 14. století používáno jako adverbium něčeho klamného či nesmyslného. Dnešní chápání tohoto slova údajně pochází až z 19. století. Naproti tomu několik dalších autorů, kteří se tomuto tématu věnují, zcela běžně pojem fantastično používá. Například

[46] Le Goff, J.: *Středověká imaginace*, přel. I. Murasová, Praha, Argo, 1998, s. 42.
[47] Faerické/férické=vílí, elfí. Je to druh tajemna pojmenovaný podle původců tohoto druhu tajemných jevů. Nejedlý, M.: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků 2. vyd.* , Praha, Scriptorium, 2014., s. 116-117; Tolkien, J. R. R.: *Bestie a kritikové a další eseje*, přel. J. Čermák, Praha, Argo, 2006, s. 132-133.
[48] Le Goff, J.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 805.
[49] Tamtéž, s. 800.

kunsthistorik Jurgis Baltrušaitis slova jako fantastično a fantastický užívá vcelku často. Možná jej k tomu vede skutečně současné chápání těchto slov, možná jde o záměr na základě vlastních poznatků, důvod však neuvádí. Po dlouhém zvažování jsem se rozhodl přiklonit spíše k Le Goffovým argumentům a používat slova tajemno a imaginace, ale ani pojmu fantastično se zřejmě vyhnout následujícím textu zcela nevyhnu.

Co ale vlastně je tajemno pro středověký svět? Jsou to jen fantastičtí tvorové a magie, nebo jde o zlomek nám neznámého světa? Pro středověk nemá tajemno stejný význam, jako má fantastično pro současnou západní kulturu. Jde o jakýsi druhotný svět, který se nám špatně chápe. Je to svět, který se překrývá se světem lidí a vlastně je jeho neoddělitelnou součástí. Jde o místo symbolické roviny, kde vyvstává podstata všeho živého i neživého, hmatatelného i nehmotného.

„Studium symbolů vyžaduje nejen vyhýbat se promítání našich současných znalostí v jejich stávající podobě do minulosti, ale současně vyzývá k stanovení nepříliš ostré hranice mezi světem reálným a imaginárním. Pro historika – a pro historika středověku to platí dvojnásob – je imaginárno vždy součástí reality.“[50]

6.2. Robert a Merlin

Robert Ďábel je ve své podstatě jedinečný, nikoli však zcela izolovaný. Jemu nejbližší, neméně imaginární, je postava čaroděje Merlina. Oba dva mají nadpřirozený, napůl ďábelský původ. Oba dva jeví známky své nelidskosti od narození.[51] A nakonec se oba dva dávají do služeb lidí (resp. Boha), aby nakonec dosáhli spásy.

Početí obou hrdinů mají démonické prvky, ale navzájem se liší. Zatímco Merlin byl zplozen nevinnou dívkou a démonem zvaným *inkubus* (obr. 11), v Robertově případě je to složitější. Neplodný vévodský pár se modlí k Bohu a svatým, ale jelikož jejich pomoc zdánlivě nepřichází, netrpělivá vévodkyně se ve vzteku obrací s prosbou na Ďábla. Vévoda, který je v té chvíli na lovu (v. 80-102), náhle pojme nutkavou touhu po své choti. Je tu ovšem možnost, že ten, kdo k vévodkyni přišel a pomiloval se s ní, nebyl její manžel, ale podobný démon jako v Merlinově případu. Pravděpodobnější je spíš první možnost, tedy, že Robertovým otcem je skutečně normandský vévoda. Ďábel hraje pouze roli prostředníka, zato

[50] Pastoureau, M.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 780.
[51] Nelidskost je zde zcela záměrně dvojsmyslná. Ve středověké symbolice existuje silná symbolická propojenost mezi vnitřním a vnějším. Schmitt J. C.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 816.

naprosto nepostradatelného. V obou případech je žena nositelkou dědičného hříchu provázejícího něžné pohlaví již od Evy.[52] Žena je ve středověkém myšlení považována za podřízenou muži[53]. Také bývá slabší vůči ďáblovu pokušení. Zajímavým prvkem v *Robertu Ďáblovi* je i popis zplození Roberta. Pár se marně pokouší o dítě a modlí se k Bohu. Tyto verše (v. 12-16) jsou bez jakékoli zmínky o tělesném spojení či sexuální touze. Naopak chvíle, kdy se vévoda urychleně vrátí z lovu (v. 80-102), se dá považovat, v kontextu středověké literatury,[54] za až abnormálně vášnivou scénu. Vzhledem k církevní snaze o šíření sexuální zdrženlivosti, zamezení rozličným praktikám a omezení frekvence pohlavního styku,[55] zde lze spatřovat další vliv ďábelskosti, který jen dokresluje Robertovu povahu. O spojitosti Ďábla a sexuality bude ještě pojednáno v poslední kapitole.

Hrdinové obou příběhů nesou navíc i viditelná znamení ďábelskosti. Když přijdou na svět, jsou na novorozence až neuvěřitelně velcí, chlupatí a mají zuby.[56] Tyto znaky „výjimečnosti“ a zvířeckosti je řadí na pomezí světa lidí a nestvůr (obr. 12).[57] Čím tedy ale Robert a Merlin jsou? Tato problematika „lidských monster“ může být posuzována například podle prezence lidské hlavy a rozumu.[58] Dle těchto kritérií jsou spíše lidmi. Zároveň pomáhají lidem a sami se skrze tyto služby snaží získat spásu. Je to boj o podstatu lidskosti. Vlastně se pokoušejí překonat svou „přirozenost“ a stát se plnohodnotnými lidmi. Něco podobného lze najít u antických hrdinů. Řečtí polobozi si svými službami lidem vydobývají po smrti to lepší ze svého původu. Boj o lidskou podstatu je nejsilnější právě v Robertově případě. Způsob, jakým Robert i Merlin pomáhají, je založen na jejich rodinném původu. Robert je jediným synem Normandského vévody, a tudíž patří k třídě *bellatores*,[59] proto také slouží lidem jakožto válečník. Merlin sice nepatří přímo k druhé privilegované skupině *oratores*, ale lze ho mezi ně počítat. Sám byl mnichem vychován, takže jeho vystupování je, podobně jako Robertovo, dědictvím po „otci“. Slouží lidem radami a věštbou.

Merlin zaujímá významné místo ve středověké imaginaci a jeho podobnost s Robertem je značná. Pouhá shoda okolností není příliš pravděpodobná. Román *Merlin* od Roberta de Boron nejspíše vznikal přibližně ve stejné době jako *Robert Ďábel*. Vzhledem

---

[52] Gaucher, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003, s. 24.
[53] Celý středověk se odvolává na církevní otce raného křesťanství, kteří argumentují Biblí. Le Goff, J; Truong, N.: *Tělo ve středověké kultuře*, přel. V. Dvořáková, Praha, Vyšehrad, 2006, s. 43-45.
[54] Tamtéž, s. 74.
[55] Tamtéž, s. 33, 35-37.
[56] Gaucher, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003, s. 25.
[57] Le Goff, J; Truong, N.: *Tělo ve středověké kultuře*, přel. V, Dvořáková, Praha, Vyšehrad, 2006, s. 111.
[58] Šmahel, F.: *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha, Argo, 2012, s. 35.
[59] Gaucher, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003, s. 27.

k tomu, že literární podobu postavy Merlina stvořil, či alespoň zpopularizoval, Geoffrey z Monmouthu, zdá se pravděpodobné, že *Robert Ďábel* byl vytvořen až po Boronově *Merlinovi.* Možná jím mohl být i částečně inspirován.

6.3. Strašlivý služebník

V minulé kapitole již bylo naznačeno, že Robert jeví ne-lidské znaky, a to jak fyzické, tak psychické. Pro středověký svět je totiž tělo odrazem duševního stavu.[60] Už Robertovo početí je poznamenáno přítomností Ďábla. Například doba, kdy je vévodkyně těhotná, je nepřirozeně krátká. Z tak dlouho očekávaného dítěte se postupně stává někdo, kdo se snad ani nikdy neměl narodit. Skutečnost, že je dítě pokřtěno, moc Ďábla sice omezí, avšak jeho vliv nad chlapcem není zcela zlomen.

Navíc je tu ono fyzické poznamenání. Kromě své velikosti, síly a toho, že je porostlý srstí, mu také velmi záhy vyrostou zuby. Když ho pak kojné krmí, kousá je. Dokonce té nejkrásnější z nich vyrve bradavku (v. 160-163). Žádná už ho poté nechce kojit. Ke všemu je popisován jako podlý tvor, který neustále vyžaduje pozornost. Vynucuje si ji neúnavným křikem a brekem. Právě jen když je kojen, zůstává klidný, a pak spokojeně vrní. Během dospívání se zdá, že fyzické znaky, které ho po narození řadili na pomezí lidského světa, mizí. Možná ale jen nejsou tak patrné jako u kojence. Každopádně je tu stále jeho velikost, síla a rychlost růstu. V chlapeckém věku už se mu nikdo ve vévodství nemůže rovnat krásou (v. 178-179). Když je mu dvacet let, je široko daleko nejvyšší a žádný smrtelník není tak silný jako on (v. 231-239).

V Robertově kráse můžeme vidět jeden ze středověkých ambivalentních projevů symboliky.[61]Krása byla přisuzována světcům, kdežto tělesné pokřivení lidem špatným a zlým, jako například Kristovým katům.[62] V první části románu může působit jako Antikrist, který má jako Kristus vypadat,[63] naopak ve druhé se světcem stává. Krása je také v románu protikladem k bestialitě. Často, když Robert projeví svoji děsivou stránku, je tomu přítomna nějaká krásná dívka jako kontrastní prvek. V prvních dvou případech se jedná přímo o kontrast brutality a nevinnosti zdůrazněné ženskou krásou. Jsou to již zmíněná kojná, a posléze jeptišky v lesním klášteře, které Robert znásilní, následně zabije a klášter vypálí. Za další tři pozoruhodné případy lze pokládat boje se Saracény. Robertova zuřivost a bojovnost

[60] Le Goff, J; Truong, N.: *Tělo ve středověké kultuře*, přel. V. Dvořáková, Praha, Vyšehrad, 2006, s. 31-32.
[61] Pastoureau, M.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 783.
[62] Schmitt, J.-C.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 814.
[63] *Bible*, Zjevení Janovo 12-13, 18-20.

je tentokrát nasměrována vůči nepřátelům Říma. Celé město v té chvíli Roberta pozoruje, ale pouze princezna ví, o koho jde. Ona, nevinná a krásná, by se dala považovat za zosobnění celého Říma, který Robert brání. Ideálem ženské krásy zdůrazňujícím nevinnost je ve středověku panna Marie.[64] Právě krása a nevinnost stojí ve většině částí románu právě jako kontrast k boji. Zároveň ukazují i proměnu náplně Robertova boje. Před přimknutím k Bohu krásné věci ničí, kdežto po své vnitřní konverzi brání bezbranné proti nepřátelům křesťanské víry.

Symbolika krve a slzí zastává v díle *Robert Ďábel* významné místo a občas je také doprovázena projevy tajemna. V první polovině románu se objevuje násilí ze strany Roberta. Krev prolitá v Normandii je spojena s Robertovou brutalitou a ďábelskou stránkou osobnosti. V těchto chvílích se v něm probouzí divoký necivilizovaný barbar. Vévodkyně se sice snaží Roberta zkultivovat pasováním na rytíře, ovšem po tomto aktu následuje turnaj u kláštera Mont-Saint-Michel. Ani zde nejedná Robert tak, jak se na pravého křesťanského rytíře sluší. Před kláním se odmítne pomodlit v kapli, své poražené soky zabíjí, chová se jako by byl ve válce (v. 468). Ovšem nejhorší ze všeho je, že několika bezbranným protivníkům, kteří leží na zemi, usekne hlavy, což je gesto naprosté zvrácenosti nehodné křesťana. Středověký svět zná a praktikuje useknutí hlavy, ale pouze jako trest, nikoli jako válečnický zvyk. Kupříkladu muslimové po bitvě u Hattínu postínali řadu řádových rytířů.[65] To mohlo být v Evropě prezentováno jakožto jeden z projevů brutality muslimských bojovníků. Na druhou stranu tuto zprávu se dozvídáme od arabského kronikáře Ibn al-Athíra[66] a těžko můžeme soudit, jestli se vůbec tato informace do Evropy dostala. Samotný zvyk stínání hlav nepřátel byl zřejmě v Evropě známý a byl spojován právě s různými pohany. .

Nejkrvavějším výjevem z celého románu je vyplenění kláštera v lese. Obzvlášť v tomto případě je zdůrazňován vliv Ďábla na Robertovo jednání (v. 575). Robert se vyzbrojí a odjede ke klášteru, kde se dá do svého bezbožného díla. Zabije každého v klášteře a vypálí v něm všechna stavení. Podle É. Gaucher je zde možné Roberta identifikovat s Antikristem.[67] Z kláštera odjíždí s plameny v zádech a pokrytý krví nevinných. Právě tady Robert připomíná krvavého démona či druhého jezdce z Apokalypsy.[68] On i jeho kůň jsou od hlavy k patě potřísněni krví tak, že ani nelze poznat původní barvu koně (v. 588-594). Právě v této chvíli si Robert plně uvědomí hrůznost vlastních činů. Zamyslí se nad svým chováním a dojde

[64] Le Goff, J; Truong, N.: *Tělo ve středověké kultuře*, přel. V. Dvořáková, Praha, Vyšehrad, 2006, s. 39.
[65] Kovařík, J.: *Meč a kříž,* Praha, Maldá fronta, 2005, s. 238.
[66] Ibn al-Athír: *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, přel. J, Prokop, Praha, Argo, 2010, s. 128.
[67] Gaucher, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003, s. 39.
[68] *Bible*, Zjevení Janovo 6; 3-4.

k závěru, že to musí mít nějakou nadpřirozenou podstatu. Rozhodne se tedy vyhledat matku a chce se dozvědět vše o své minulosti. Zamíří proto, stále pokrytý krví jeptišek, na hrad Arques. Nelze se tedy divit, že kvůli jeho pověsti a momentálnímu vzhledu není na hradě jediného pážete, které by se mu postaralo o koně. O to více rozzuřený vrazí do komnat své matky a vyptává se jí na původ vlastního chování. Aby získal onu informaci, ohrožuje vévodkyni mečem. Dokonce matce vyhrožuje, že pokud nebude mluvit, pak „jeho krásný ostrý meč probodne její mozek“ (v. 688-691), což jsou velmi expresivní a brutální slova i na takto „krvavý“ román a všeobecně na literaturu, které byl uvyklý středověký člověk. Je to vrchol Robertovy bestiality a násilnické rétoriky celého díla.

Vyděšená vévodkyně vypráví synovi příběh o jeho původu. To je okamžik zlomu celého děje a krev nahrazují slzy. Podle slov Jacquese Le Goffa jsou slzy ve středověku darem. Jeho příklad se vztahuje ke svatému Petrovi[69] a ke svatému Ludvíkovi, který často Boha žádal o „dar slzí“.[70] Podle Augustina Aurelia jsou slzy přímo krví duše.[71]V románu jsou slzy protikladem ke krvi, kterou Robert prolil.[72] Jakmile mu matka vylíčí veškerá tajemství, hrdina se zbaví všeho, co ho mohlo spojovat s předchozím násilnickým životem. Bere na sebe staré potrhané oblečení, zouvá boty, ostříhá si vlasy a meč vymění za poutnickou hůl (v. 733-740). Od chvíle, kdy mu matka odhalí pravdu o jeho početí, Robert často pláče. V přítomnosti lidí, kterým se zpovídá (papež, poustevník), nebo ve chvílích kdy cítí boží blízkost (když slyší mši svatou, když mu Bůh sešle posla).

Krom toho, že si je Robert vědom vlastních hříchů a lituje jich, je mu uděleno skrze poustevníka pokání: sebezapření a fyzické odříkání. Musí se chovat jako blázen a nesmí při tom nikomu ublížit. Nesmí jíst nic, co neměl dřív v tlamě pes a musí neustále mlčet (v. 1125-1151).Nepřímo je s tím spjato i fyzické utrpení a bolest. Robert je na ulici denně bit, když předstírá blázna. Papežská i císařská stráž Roberta ubije téměř k smrti, jejich páni je však zastaví. Po každém střetu s muslimy je také Robert pohmožděn a tělo má pokryté modřinami. Přijímání bolesti je neoddělitelnou součástí jeho pokání, která ovšem nikdy nebyla nařízena přímo od Boha. Vrcholem všeho Robertova fyzického utrpení je rána od křesťanského rytíře, přičemž je nutno dodat, že v celém příběhu je Robert do krve raněn pouze jednou. Je zraněn na noze kopím. Robert ránu omyje u pramene v císařské zahradě, kde se ze sebe každodenně smývá prach. Rána poté již více nekrvácí, ale ani se nehojí. Podle Élisabeth Gaucher je celá

[69] Bible; Lk 22,61-62
[70] Le Goff, J; Truong, N.: *Tělo ve středověké kultuře*, přel. V. Dvořáková, Praha, Vyšehrad, 2006, s. 55-56.
[71] Gaucher, É: *Robert le Diable*, Paris, Honoré Champion, 2006, s. 19.
[72] Jak mnozí medievisté upozorňují, tělo a duše nejsou pro středověk jednoznačné protiklady.

druhá polovina románu aktem přijetí Boha a odříkání. Zatímco v Normandii označuje Roberta za Antikrista (viz. výše), jeho chování v Římě připodobňuje mučednickému „Imitatio Christi“. Podobně jako Kristův probodnutý bok, jedno ze stigmat, dokazuje Kristovo z mrtvých vstání, Robertovo zranění dokazuje, že on je skutečným bílým rytířem.[73] Podobný motiv lze najít také v Chrétienově *Perceval ou le Conte de Graal,* kde je taktéž kopím raněn Král rybář a jeho zranění se neléčí. Élisabeth Gaucher tvrdí, že v románu lze spatřovat metonymické přirovnání k Bibli. Rozdělení na normandskou a římskou část můžeme tedy chápat jako Starý a Nový zákon. Stejně tak i postavu Roberta. Je sice po narození pokřtěn, ale jeho vlastní křest je až vnitřní přilnutí k Bohu a to, že ze sebe postupně smývá své hříchy.[74]

Proč tedy Robert působí jako strašlivý služebník, když přijme Krista? Odpověď je vcelku nasnadě. Robert je sice osvobozen z Ďáblových spárů a zanechává svou hrůznou minulost i hrdost za sebou, jenže ve chvíli, kdy se pouští do boje proti Turkům, je stejně nebezpečný a strašlivý jako dříve. V roli blázna jím lidé na ulici opovrhují a na císařském dvoře se mu smějí. Jako bílého rytíře ho však obdivují. Robert svých skutků upřímně lituje a pokáním platí za všechnu nevinnou prolitou krev. Pak je mu však opět dovoleno bojovat a v té chvíli je opět normanským ďáblem. Pro muslimské vojsko je opravdu strašlivým tvorem ve službách božích. Přestože změnil „pána“ zůstává tím, čím byl. Je to románový příklad kultivace bojovníka a jeho proměny v rytíře, o jakou se církev v průběhu vrcholného středověku snažila. Církevní moc totiž v této době i nadále potřebovala k podpoření své autority pomoc světských zbraní.

6.4. Císařská zahrada

Poslední téma kapitoly o fantastických jevech je věnována problematice prostoru, ve kterém se román odehrává. Jak již bylo několikrát zmíněno, příběh je rozdělen do dvou velkých lokalit - Normandie a Říma. V severní Francii se děj stále posouvá z místa na místo. Tu je Robert na hradě v Argences, tu zas v Rouenu nebo na turnaji u Mont-Saint-Michel v Bretani. V Normandii se také nachází hrad, který sice v románu není zmíněn, ale je dnes označován jako hrad Roberta Ďábla. Tato zřícenina se nachází v obci Moulineaux, jenž už je součástí města Rouen. Toto místo bylo Robertovi přisouzenou v jedné anglické verzi románu z konce šestnáctého století.[75] Autor zřejmě vycházel z popisu situace, ve které se Robert stal vůdcem bandy zločinců a usadil se poblíž Rouenu na břehu Seiny (v. 283). Dále je Robert

[73] Gaucher, É: *Robert le Diable*, Paris, Honoré Champion, 2006, s. 19.
[74] Tamtéž.
[75] Robert-Barzman, É.: *La légende de Robert le Diable*, ed.: Mathey-Myille, L., Legros, H., Orléans, Paradigme, 2010, s. 122.

Ďábel spojován s právě s Rouenem (místem, kam byl předvolán vévodou), Argences (místo jeho pasování), Arques (místo spojované s Robertovým ďábelským původem) a již zmíněným klášterem Mont-Saint-Michel (kde se koná turnaj).[76] Žádné město v Normandii však není natolik významné, aby se u něj děj zastavil.

Druhá polovina příběhu se již odehrává v Římě. Proud vyprávění ve městě na chvíli zpomalí a autor věnuje více pozornosti konkrétním místům a objektům. Robert se nejprve vypraví do vatikánského kostela sv. Jana v Lateránu za papežem, od něj pokračuje do lesa Marabonde k poustevníkovi, a nakonec zabloudí k císařskému paláci. Zdejší pán, římský císař, je vylíčen jako ideální panovník, a právě na jeho dvoře nalezne Robert na dalších deset let útočiště. Každodenně se pohybuje mezi ulicemi města, kde činí pokání, hodovní síní, kde baví císaře a kde se se psy dělí o jídlo, zahradou, kde hledá samotu a modlí se, a přístěnkem pod schody, kde společně se psy odpočívá. Přístěnek je navíc hned vedle kaple, takže může přes zeď poslouchat bohoslužby.

Nejdůležitějším a zároveň nejzázračnějším místem v celém románu je právě zahrada císařského paláce (v. 1492-1520), kde se pod velikou borovicí nachází pramen.. Podle J. Le Goffa bylo právě takovéto místo oblíbené pro městské *mirabilie* ve 12. století.[77] Robert se v čistém prameni pod stromem denně myje, což Élisabeth Gaucher pokládá za jeho skutečný křest, kdy ze sebe sám smývá hříchy.[78] Je to místo, kde Robert prochází konverzí a zároveň je mu zde i zjevena boží přízeň.

Ve stejné době, kdy se modlí k Bohu, aby mohl pomoci císaři, se mu zjeví bílá postava, která se představí jako posel boží. Tato „postava“ je v textu zmiňovaná jako rytíř (*chevalier*), a později jako posel (*messaiges*), nikoli jako víla (*fée*), či anděl (*ange)*. Jelikož i v Bibli slouží andělé jako boží poslové a na iluminacích doprovázejících dobový text románu je posel zobrazen s křídly, usuzuji, že oním poslem je míněn anděl. Nikoli však víla, jak posla popisuje ve své práci É. Gaucher. Její názor je, že v tomto případě jde o vílu meluzínského či morganského typu,[79] která svému chráněnci, či lépe milovanému, pomáhá. Ovšem v románu nejde o vztah mezi člověkem a vílou, jako právě v případě Meluzíny,[80] ale o vztah člověka a Boha, kterého zastupuje nadpřirozený posel.

---

[76] Tamtéž.
[77] Le Goff, J.: *Středověká imaginace*, přel. I. Murasová, Praha, Argo, 1998, s. 187.
[78] Gaucher, É: *Robert le Diable*, Paris, Honoré Champion, 2006, s. 21.
[79] Tamtéž.
[80] Nejedlý, M.: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků 2. vyd. ,* Praha, Scriptorium, 2014.

Nakonec je palácová zahrada důležitá také proto, že je místem odhalení. Každému Robertovu setkání s božím poslem přihlíží císařova dcera, která však nic nemůže vyzradit, jelikož je němá. Její svědectví je nakonec zásadní pro identifikaci Roberta s bílým rytířem.

Román *Robert Ďábel* je naplněn tajemnem podobně jako díla žánru *chanson de geste*. Tajemno má převážně božskou a ďábelskou povahu. V příběhu se vyskytuje vždy, když jedna či druhá strana projevuje svoji moc ve světě lidí. Domnívám se, že druhá funkce tajemna ve středověké literatuře mohla být popularizační. Například literatura artušovského cyklu patřila k nejoblíbenějším dílům středověku.[81] Jak už bylo jednou zmíněno, opis *Roberta Ďábla* z poloviny 13. století byl veden v inventáři burgundských vévodů jako součást literatury kruhového stolu. Právě proto bych se klonil k názoru, že autor *Roberta Ďábla* se snažil oslovit publikum, které bylo uvyklé žánru *chanson de geste*. V románu nejsou žádné kouzelné meče, prsteny ani nápoje. Nejsou tu žádné vícehlavé nestvůry, kterým by se hlavní hrdina musel postavit tváří v tvář. I přes to vše se domnívám, že ačkoliv *Robert Ďábel* nenaplňuje znaky klasického *chanson de geste*, lze jej považovat za dílo naplněné fantastičnem, byť ne féerickým.

[81] Sadaune, S.: *Le fantastique au Moyen Âge,* Rennes, Éditions Ouest-France, 2012, s. 5.

7. Je mu vůbec možné odpustit? – Ďábel, Bůh a svobodná vůle

Obecně se tvrdí, že cesta od Dobra ke Zlu je snadná a že opak je mnohonásobně těžší. Co je to ale Dobro a Zlo? Nechci se pouštět do zdlouhavých definic, a tak si vypomohu samotným příběhem. V křesťanské ideologii je absolutním Dobrem Bůh a absolutním Zlem je Ďábel. Tato kapitola je vymezena pro onu druhou stranu – Ďábla. Jak byl lidmi v průběhu staletí vnímán? Jaká byla geneze této velké „postavy" středověku? A konečně jaké bylo postavení člověka v boji mezi Bohem a Ďáblem?

Úspěch křesťanství prý spočívá v převzetí narativního modelu Blízkého východu, kosmický mýtus souboje mezi bohy, kde jde primárně o lidský úděl.[82] Ten popisuje R. Muchembled následovně: „Křesťanskou verzi lze stručně shrnout takto: bůh, který se vzepřel moci boha Jahveho, rozšiřuje své impérium i na Zemi, kde hodlá vládnout silou hříchu a smrti. Proti němu, „bohu tohoto světa", jak ho nazývá sv. Pavel, bojuje Stvořitelův syn Ježíš Kristus v nejzáhadnější epizodě dějin křesťanství, totiž při ukřižování, které kombinuje současně porážku i vítězství. Úlohu Krista v této bitvě, která skončí až se zánikem světa, je být potenciálním vykupitelem lidstva tváří v tvář Satanovi, svému největšímu nepříteli."[83]

Ovšem i takové protiklady, jakými jsou Bůh a Ďábel, mohou být v očích člověka zaměněny. Satan má svou armádu přisluhovačů a jejich hlavními zbraněmi jsou klam, přetvářka a falešné sliby. Pro lidi je tedy těžší rozeznávat mezi božským a ďábelským. Středověký křesťan musí být stále na pozoru. Ve *Zjevení Janově* vládne na zemi po určitou dobu Antikrist, který je vlastně „Falešný Kristus". Křesťanská historiografie je eschatologická, a tak byl Antikrist spatřován v průběhu času v různých osobách. Například husité viděli Zikmunda Lucemburského jako Antikrista, před nimi Lombarďané zase Fridricha Barbarossu a tak dále.

Ve středověku se podoba Ďábla jakožto věčného nepřítele a vůdce pekelných armád teprve uchycuje. Děje se tak v poměrně dlouhém časovém údobí od 11. do 15. století a tento proces pokračuje až hluboko do novověku.[84] V raném středověku byl Ďábel vnímán spíše jako zlomyslný tvor, který škodí lidem ze škodolibosti, ne jako svůdce a věznitel lidských duší. Podobá se některým domácím bůžkům z pohanských dob. Nejbližším předobrazem Satana a démonů, kterým je mimo jiné přisuzován značný sexuální apetit, mohli být starořečtí

[82] Muchembled, R.: *Dějiny Ďábla*, přel. J., Vymazalová, Praha, Argo, 2008, s. 22.
[83] Tamtéž.
[84] Delumeau, J.: *Muži a ženy ve středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2013, s. 411.

satyrové,[85] kteří měli doprovázet boha Bakcha při jeho divokých radovánkách. Ďábel raného středověku je, podle popisu kleriků, porostlý srstí, má rohy, velký pyj a nos.[86]

Církev se ďábelskou problematikou postupně začíná zabývat při boji se starými kulty. Nově vznikající démonologie má spíše povahu teologického zájmu. Nejvyšší církevní kruhy se věnovaly otázce tělesnosti démonů. Druhý nicejský koncil přisoudil andělům tělo z látky podobné vzduchu a démonům z látky podobné ohni. Naopak čtvrtý lateránský koncil o čtyři sta let později prohlásil, že dobří i špatní andělé jsou tvorové čistě duchovní povahy, bez vztahu k hmotě.[87] Prvními, kteří mají možnost využít těchto teoretických úvah, jsou misionáři. Ti se ve všech koutech Evropy setkávají s pohanskými božstvy, která považují za projev ďábelského modloslužebnictví.[88]

Svatý Augustin přichází s názory, které velmi ovlivní středověkou démonologii. Pohanská lesní božstva ztotožňuje s inkuby a sukuby,[89] což jsou démoni, kteří obcují s lidmi za účelem vlastního sexuálního ukájení, a středověký svět je jimi zaplněn. Podle Geoffreye z Monmouthu je právě již zmiňovaný čaroděj Merlin synem lidské ženy a démona inkuba.[90]

Satan býval také zobrazován jako směšný tvor, který se vyskytuje na masopustech a pašijových hrách.[91] Šlo o katarzní podobu Ďábla, která měla pomáhat překonat strach z něj. Během těchto vystoupení se Ďábel chytá sám do svých lstivých pastí. Tato podoba Ďábla, respektive čerta se zachovala i v následujících staletí jako součást folkloru (čert a Káča, čertova bába).[92] Takto ponížený Ďábel již nebudí takový strach jako všudypřítomný nepřítel.

Právě ona druhá, strašlivější, Satanova podoba je po celý středověk, a také později, mnohem více diskutována a zobrazována. Ďábel jako nepřítel Boha je sice popsán už v Bibli, ale skutečný strach z něj se šíří až s naukou o Očistci a s příchodem černé smrti. Od 11. století se na evropském Západě začínám objevovat ztvárnění Ďábla čím dál častěji (sochařská díla ve Vézelay, Autunu, Moissaku atd.).[93] Okolo roku tisíc v důsledku obav z možné Apokalypsy narůstá zbožnost a s ní jde ruku v ruce i hrůza z Antikrista.[94] Jeho moc se šíří s lidským strachem. Ďábel začíná nabývat nesčetných podob, od neviditelných démonů, přes lidské a

[85] Muchembled, R.: *Dějiny Ďábla*, přel. J., Vymazalová, Praha, Argo, 2008, s. 28.
[86] Tamtéž.
[87] Tamtéž, s. 23.
[88] Bartlett, R.: *Christianizace a utváření křesťanské monarchie*, ed. N. Berendová, Praha, Argo, 2013, s. 76-77.
[89] Messadié, G.: *Obecné dějiny ďábla,* přel. D. Navrátilová, Praha, Argo, 1996, s. 411.
[90] Geoffrey z Monmounthu: *Dějiny britských králů,* přel. J. Fuksová, Praha, Argo, 2010, s. 113.
[91] Baschet, J.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 113-114.
[92] Muchembled, R.: *Dějiny Ďábla*, přel. J., Vymazalová, Praha, Argo, 2008, s. 29.
[93] Delumeau, J.: *Muži a ženy ve středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2013, s. 411.
[94] Sadaune, S.: *Le fantastique au Moyen Âge,* Rennes, Éditions Ouest-France, 2012, s. 52.

zvířecí formy, až po rohatého a ochlupeného humanoida s několika hlavami (obr. 13). Ďábel, který se snaží získat moc nad lidskou duší a celým světem, se stává postrachem. To vše je podporováno církevní autoritou, strachem z čarodějnic, muslimů a dalších údajných satanských přisluhovačů. Podle A. Bourreaua proběhla v církvi na konci 13. a počátku 14. století démonologická reflexe. Je zde snaha lépe vysvětlit posedlost, vyvolávání Ďábla, sabaty a magii. K největším zlomům patří Dantova *Božská komedie*, díky níž proniká ucelenější představa o Pekle mezi laiky.[95]

Nejen Dantovo *Peklo,*[96] ale i další ikonografické materiály představují Ďábla v novém světle: jako vládce pekel. Nyní má Satan veškeré panovnické atributy. Zaujímá významné postavení ve středu, je veliký, sedí na trůně, má žezlo, korunu atd. Když se k tomu připočtou ještě pohromy jako černá smrt, turecké a mongolské vpády, pak se nelze divit víře v jeho moc. Ďábel-panovník se stává zrcadlem vládce-tyrana (obr. 14). Vede společenství heretiků, stejně jako Kristus stojí v čele církve. Takovéto majestátní postavení v lidské imaginaci zaujímá Ďábel také proto, že jeho porážka a následné vítězství Boha, resp. církevní a časem také světské moci, je o to větší.[97]

V románu není Ďáblovi samotnému věnován příliš veliký prostor, ale jeho vliv je dalekosáhlý. Je to Satan pokušitel, ne ještě temný vládce pekel. Není zde zobrazen v žádné fyzické podobě, ale jeho část se přenese na dítě. Robert je poznamenán fyzicky. Všechny ty znaky ukazují právě na Ďáblovu bestialitu a moc. Zároveň je to však jakýsi dar, který v budoucnu poslouží i k dobru. Robert je ještě jako dítě pokřtěn, a tak není ďábelským tvorem. Není ani uctívačem Satana. Nikde v textu nenalezneme, že by se Robert modlil k Ďáblu, vzýval ho, či jinak uctíval. Jeho matka ve slabé chvíli, díky nedostatku víry, se na Satana obrátí s prosbou a příslibem, že mu bude navždy věrná. Záhy si však své pochybení uvědomí a lituje toho. Robert je od mala zlostný a velmi agresivní, obzvlášť vůči představitelům církve. Zdá se, jakoby měl v sobě zlo zakořeněné a to v něm postupem času narůstalo. Vše vrcholí nejkrvavější scénou v románu, vydrancováním kláštera v lese. Podle M. Pastoureaua je většina symbolů ve středověku ambivalentní. Svůj příklad uvádí konkrétně na červené barvě.[98] Může být barvou jak pozitivní, tak negativní. V okamžiku, kdy se Robert vrací z kláštera celý potřísněný krví, je rudá jednoznačně barvou destrukce a smrti. Hlavní hrdina je v té chvíli skutečně Robertem Ďáblem.

---

[95]Delumeau, J.: *Muži a ženy ve středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2013, s. 411.
[96] Zde je uváděn jakožto *vládce království bolesti,* Baschet, J.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 116.
[97] Tamtéž.
[98] Pastoureau, M.: *Encyklopedie středověku*, ed. J. Le Goff, Praha, Vyšehrad, 2008, s. 783.

Návrat na hrad Arques je zlomový bod celého románu. Když se Robert vrátí, nikdo ho nepřijde přivítat, obsloužit, ani mu podržet koně. Lidé se schovávají před démonem (v. 604-608). To je chvíle, kdy se v Robertovi nejvíce projeví lidská podstata. Začne uvažovat nad příčinou svého chování a začne po ní pátrat. Z počátku je stále zlostný, ale už je to nadále jeho lidská podstata, která směřuje jeho kroky. Odpovědnost za své minulé i budoucí jednání už nadále nese sám. Ačkoliv v něj poustevnk nevěří, Robert jen díky vlastní vůli dokáže dodržovat přísné podmínky pokání, aby nad ním Ďábel už nikdy nezískal moc. . Bůh mu odpustí, pomůže mu v boji s Turky, ale rozhodně mu pokání neulehčuje. To jsou momenty, kdy záleží jen a pouze na něm, na člověku. Pomáhá mu jen víra, že Bůh je milostivý a nakonec mu odpustí. Robertův duševní stav se nakonec odráží i při boji s Turky v barvě zbroje od božího posla, která je bělejší než květ lilie (*Erent plus blanc que flor de lis,* v. 1821). V této fázi románu už je Robert zcela čistý. Dochází k závěru, že jsou mu k ničemu pozemské statky a pocty, po kterých dříve toužil.[99] Rozhodne se odejít do poustevny a nakonec je svatořečen.

Jako poslední vyvstává dynastická otázka. Nemálo šlechtických rodů ve středověku odvozovalo svůj původ od bájných předků, démonických bytostí, či zvířat. Pro Orsinie, Yngligy -či Svena II. Estridsena to byl medvěd,[100] pro hrabata z Anjou, Plantagenety, Lusignany a Lucemburky to byla víla Meluzína[101] a pro hrabata z Bouillonu to by labutí rytíř.[102] Není tedy nic divného, že se i další vznešené rody hlásily k takovéto minulosti. Dokonce i Plantageneti, kteří měli mít mezi svými předky démonickou ženu, byli na svůj údajný původ hrdí. Na jejich rodě lze ukázat, jak jeho příslušníci využívali tento „špatný“ mytický původ ve svůj prospěch. Richard I. Lví srdce měl údajně tímto příběhem odůvodňovat dynastické sváry.[103]

Podle slov Élisabeth Gaucher po stejné prestiži pramenící z tajemného rodového příběhu toužili i normanští vévodové. Proto se prý snažili o vyzdvižení Robertovské pověsti. Domnívám se, že tato úvaha jde špatným směrem. Zaprvé od dobytí Anglie v roce 1066 byla Normandie v rukou dynastie Normanské, Plantagentské, Kapetovské a z Valois. První z dynastií vymírá ještě před předpokládaným vznikem románu a ty zbylé mají vlastní rodové mýty o slavném původu. Zadruhé Normandie není v románu vylíčena nijak lichotivě. Je to

[99] Raduje se po té, co se dozví, že bude pasován na rytíře (v. 380).
[100] Pastoreau, M.: *Medvěd. Dějiny padlého krále,* přel. I. Kozelská, Praha, Argo, 2011, s. 87-90.
[101] Nejedlý, M.: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků, 2. vyd. ,* Praha, Scriptorium, 2014, s. 37, 178.
[102] Gaucher, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003, s. 25.
[103] Nejedlý, M.: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků, 2. vyd. ,* Praha, Scriptorium, 2014, s. 178.

země, kde dochází k ukrutnostem, vévoda si není schopen poradit s odbojným synem a jsou zde zabíjeni obchodníci, klerici, rytíři i ženy. Poslední a nejdůležitější důvod je zcela prostý. Robert nemá děti. Není to nějakou dědičnou neplodností, zcela jednoduše nemá příležitost mít legitimní potomky. Na konci románu odmítne ruku princezny i normanské vévodství. Ve chvíli, kdy je jeho pokání u konce a může se zcela svobodně rozhodnout, zvolí navždy život v ústraní.

Ďábel je pro středověkou společnost velmi důležitý, dokonce nepostradatelný. Světu, kde lidé věří v absolutní dobro a jeho příchod, nemůže chybět jeho protiklad. Žádný velký příběh se nemůže obejít bez nějaké konfrontace sil, a ta samozřejmě nemůže být jednostranná. Proto má křesťanský narativ Ďábla, který postupně zaujímá během středověku své místo. Stejně je tomu tak i v tomto románu. Když o člověka bojují dvě síly a v tomto boji vítězí všemocný Bůh, musí proti němu stát i mocný Ďábel, který bude nakonec poražen. A ona otázka, zdali je Robertovi možno odpustit? Ano, je. Nejdůležitější je totiž fakt, že mu odpustil Bůh. Robert si doslova vydobyl svými činy místo v Ráji. Církev slibovala odpuštění všem kajícníkům a účastníkům kruciát dokonce odpuštění smrtelných hříchů. Robert všechny tyto podmínky splnil. Je tedy v Božích očích čistý.

8. Mužná Popelka - závěr

Někteří dospělí mívají občas pocit, že pohádky jsou jen příběhy pro malé děti na dobrou noc. Podobně se někteří historici domnívají, že legendy a fantastické příběhy nemají co dělat na poli seriózní vědy. Díky pracím historiků, jakými jsou například Jacques Le Goff a Martin Nejedlý, se daří postupně tento názor vyvracet. Ukazují, že historický výzkum románových pramenů má smysl. A jaký smysl má práce na *Robertu Ďáblovi*? Dle mého názoru může tento román vydat důležité svědectví o dobové zbožnosti a o hodnotách šlechty. Jeho autor, s největší pravděpodobností klerik, se zřejmě dobře vyznal v dvorském prostředí. Znal zájmy šlechty, mezi něž patřila i četba dvorských románů nazývaných *chanson de geste*. Věděl, že nobilitu tvoří bojovníci, a dokázal znalost tohoto prostředí využít pro svůj cíl. Církev se snažila apelovat na šlechtu, aby se kultivovala. Z válečníků se měli stát rytíři, kteří slouží Bohu. Tento Bůh je navíc milosrdný. Dokáže odpouštět i válečníkům, kteří prolévají krev.

Domnívám se, že na vznik tohoto románu měly skutečně vliv události, které se odehrály na konci 12. století v Jeruzalémském království. Ve světle těchto událostí se jeví jasnější i použití motivu ohrožení Říma. Jeruzalém ležel v nárazové území, kdežto Řím v srdci křesťanského světa. Autor jasně ukazuje na to, že agresory jsou hordy Turků, muslimů a pohanů ze všech světových stran. Naopak obránci jsou křesťané pod vládou jediného císaře, který spolupracuje s papežem. Dokonce oba sídlí v jednom městě. Nic nenarušuje harmonii tohoto řádu, krom Ďábla, který nutí Roberta zabíjet dobré křesťany, a nejednoty, kterou představuje v románu senešal. Apel církve na kajícnost je navíc akcentován tím, že je nejednota způsobena touhou po ženě. Pokud však budou křesťané svorní, věrní svému pánu a především zbožní, dokáží se ubránit i turecké hrozbě. *Robert Ďábel* má čtenáře přesvědčit o boží milosti, moci a nutnosti obrany víry s mečem v ruce.

Proč ale píši o Popelce? Alespoň Ravenel Florence Leftwitch tak o Robertovi píše. Třikrát dostane hrdina krásné „šaty“. Třikrát se objeví uprostřed „plesu“ a zmizí před jeho koncem. Obránci se pokusí neznámého zachránce odhalit. Ve chvíli, kdy se Robert snaží uniknout prozrazení, zasáhne ho jeden rytíř kopím do nohy a v ráně mu zůstane kus hrotu. Když je nakonec potřeba identifikovat zachránce Říma, poslouží k tomu hrot kopí místo střevíčku. Nechci zde tvrdit, že je *Robert Ďábel* nějakým předobrazem pro Popelku, či že tato pohádka byla již známá. Autor jen zvolil populární, téměř až pohádkovou formu pro své sdělení. Tento román se tváří jako *chanson de geste*, ale tímto žánrem není. Stejně tak tato Popelka není žena, ale veliký chlupatý muž.

9. Obrazová příloha

1) Robert zjišťuje podrobnosti o svém početí - Beuve de Hantone; Élie de Saint-Gille; Aiol; Robert le Diable. Auteur : Maître du Graal.

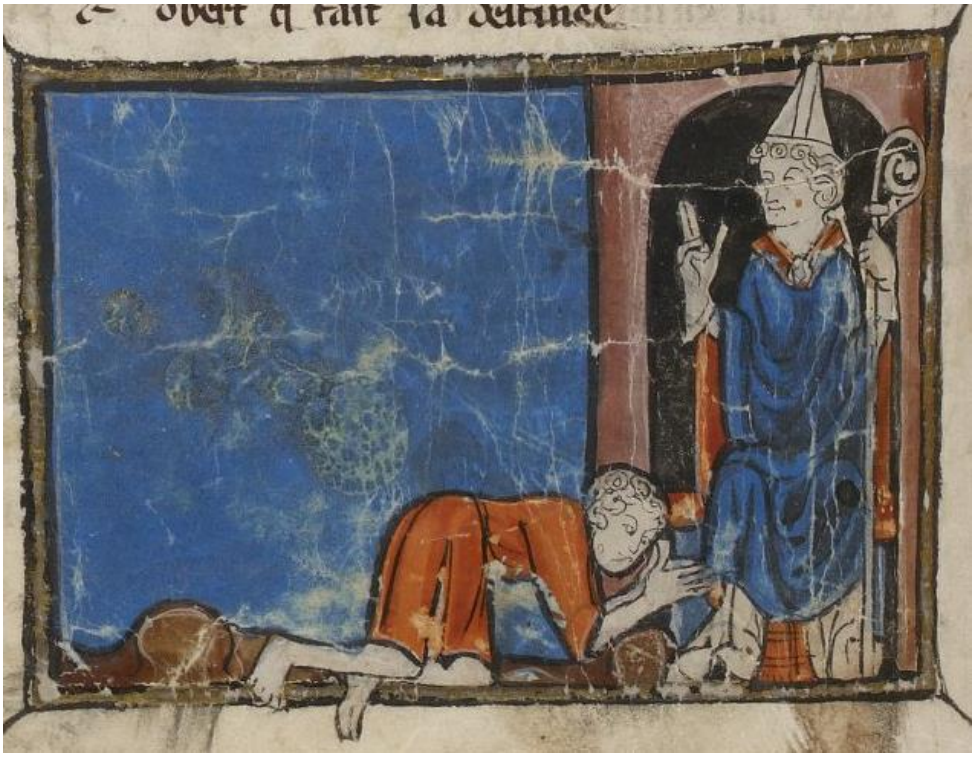

2) Robert žádá papeže o pomoc – tamtéž.

3) Robert odchází od poustevníka s rozhřešením – tamtéž.

4) Robert dostává od posla zbroj – tamtéž.

5) Robert odjíždí na pomoc císaři – tamtéž.

6) Robert se snaží uniknout odhalení a je zraněn na noze – tamtéž.

7) Rodokmen vévodů z Normandie a anglických králů z normanské dynastie.

8) Robert I. Veliký, socha na náměstí ve Falaise.

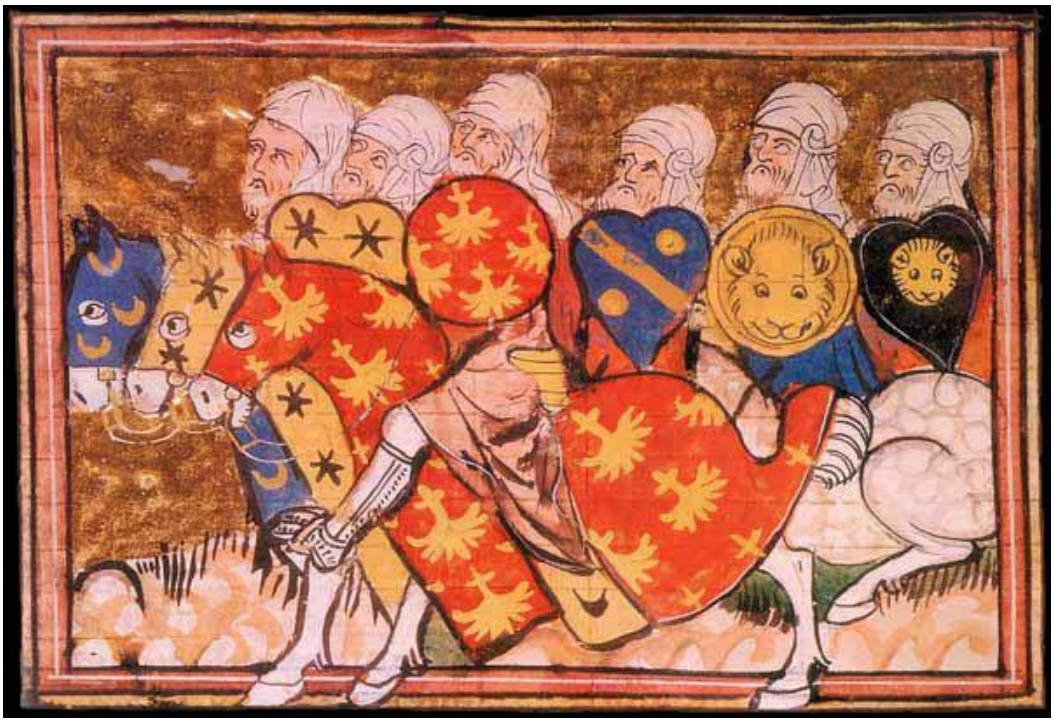

9) Saladinovo vojsko - Guillaume de Tyr, *Histoire d'Outremer.* Ilustrovaný manuskript na pergamenu (300 folií, 40 x 30 cm). Paris, 1337. BnF, Manuscrits (Fr 22495 fol. 229v).

10) Biskup Odo s kyjem v bitvě u Hastingsu 1066 – Tapiserie z Bayeux, Musée de la Tapisserie de Bayeux (Centre Guillaume de Conquérant).

11) Početí Merlina- Paris, Bibliothèque Mazarine, Inc. 1286, f.008v.

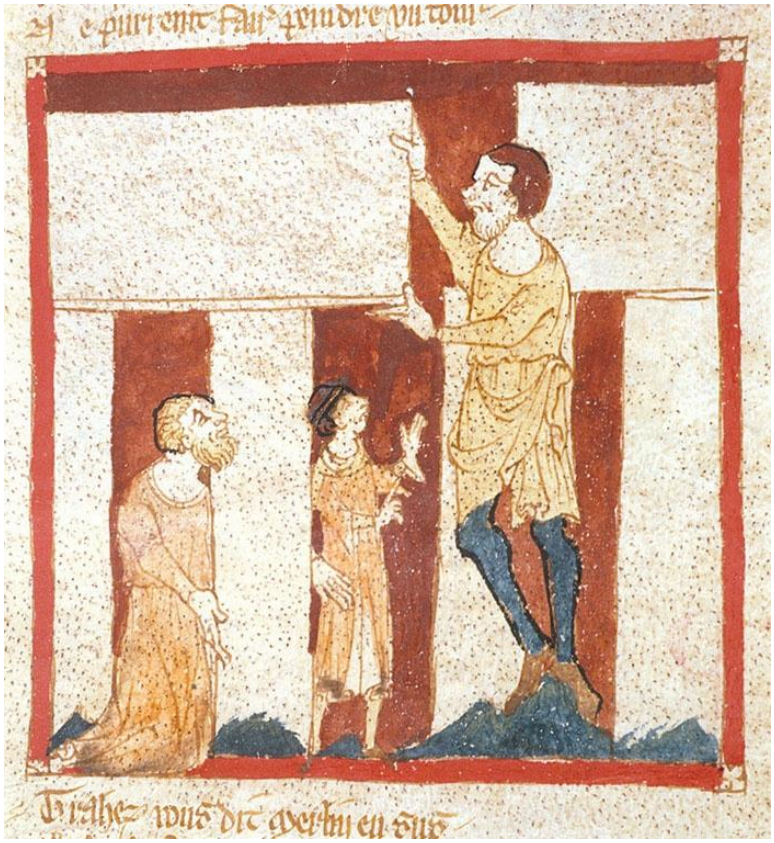

12) Merlin pomáhá stavět Stonehenge. - Wace, Roman de Brut , Anglie, druhá čtvrina 14. století, Egerton MS 3028, f. 30r

13) Sv. Juliána Nikomedijská a Ďábel- Ilustrovaná bible, opatství Saint Bertin, Saint-Omer, ca. 1190-1200. Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 76F5, fol. 32r.

14) Ďábel doprovázený nižšími démony - Bibliothèque Bodleian, MS. Douce 134, f. 98r. Livre de la Vigne nostre Seigneur. France, c. 1450-1470.

10. Seznam pramenů a literatury

Prameny:

DE JUMIÈGES, G.: *Gesta Normannorum Ducum,* ed. E. Van Houts, t. II, livre VI.

GAUCHER, É: *Robert le Diable-édition bilingue publication,traductionprésantion et notes.*, Paris, Honoré Champion, 2006.

GEOFFREY z MONMOUNTHU: *Dějiny britských králů,* přel. J. Fuksová, Praha, Argo, 2010.

Křížové výpravy očima arabských kronikářů, přel. a ed. J, Prokop, Praha, Argo, 2010.

Píseň o Rolandovi, přel. a ed. J. Pelán, Praha, Odeon, 1986.

Odborná literatura:

BARBER, R.: *The knight and Chilvary*, Woodbridge, The Boydell press, 2000.

BERENDOVÁ, N. a kol.: *Christianizace a utváření křesťanské monarchie*, Praha, Argo, 2013.

BROOKE, Ch.: *Evropa středověku v letech 962-1154*, přel. M. Brabec, Praha, Vyšehrad, 2006.

FLORENCE LEFTWITCH, R.: *Tyrdorel and Sir Gorwther,* in Modern Language Association, Vol. 20, No. 1, 1905, s. 152-178.

GAUCHER, É: *Robert le Diable, Historie d´une légende*, Paris, Honoré Champion, 2003.

GREEN, J.: *Henry I: King of England and Duke of Normandy,* Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

HASKINS, Ch. H.: *Normani v evropských dějinách*, přel. T, Klimek, Jinočany, H&H, 2008.

KOVAŘÍK, J.: *Meč a kříž,* Praha, Mladá fronta, 2005.

LE GOFF, J. a kol.: *Encyklopedie středověku*, Praha, Vyšehrad, 2008.

LE GOFF, J. a kol.: *Muži a ženy ve středověku*, Praha, Vyšehrad, 2013.

LE GOFF, J.: *Středověká imaginace*, přel. I. Murasová, Praha, Argo, 1998.

LE GOFF, J., TRUONG, N.: *Tělo ve středověké kultuře*, přel. V. Dvořáková, Praha, Vyšehrad, 2006.

MATHEY-MYILLE, L., LEGROS, H. a kol.: *La légende de Robert le Diable*, Orléans, Paradigme, 2010.

MESSADIÉ, G.: *Obecné dějiny ďábla,* přel. D. Navrátilová, Praha, Argo, 1996.

MUCHEMBLED, R.: *Dějiny Ďábla*, přel. J., Vymazalová, Praha, Argo, 2008.

MUSSET, L.: *Histoire de la Normandie*, ed. Michel de Boüard, Toulouse, Privat, 1970.

NEJEDLÝ, M.: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků 2. vyd. ,* Praha, Scriptorium, 2014.

NICHOLSON, H.: *Templáři 1120-1312*, přel. J, Knap, Brno, Computer Press, 2008.

NICOLLE, D.: *Hattin 1187, Saladin´s greatest victory*, Oxford, Osprey Publishing, 1993.

PASTOUREAU, M.: *Medvěd. Dějiny padlého krále,* přel. I. Kozelská, Praha, Argo, 2011.

SADAUNE, S.: *Le fantastique au Moyen Âge,* Rennes, Éditions Ouest-France, 2012.

SOUKUP, P., SVÁTEK, J. a kol.: *Křížové výpravy v pozdním středověku, kapitoly z dějin náboženských konfliktů,* Praha, Lidové noviny, 2010.

ŠMAHEL, F.: *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha, Argo, 2012.

TOLKIEN, J. R. R.: *Bestie a kritikové a další eseje*, přel. J. Čermák, Praha, Argo, 2006.

TYREMAN, Ch.: *Svaté války, dějiny křížových výprav,* přel. J, Kasl a T. Vrba, Praha, Lidové noviny, 2012.

VRÁNA, K. a kol.: *V jednom společenství, životní příběhy světců*, Praha, Vyšehrad, 2009.

Obrazová příloha

1-6) http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84516032
7, 8) wikipedia.org
9) deremilitari.org
10-14) pinterest.com